

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544” สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักวิชาการศิลปศึกษา จำนวน 6 คน ครูผู้สอนวิชาทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 จำนวน 6 คน ผู้แต่งหรือผู้ผลิตหนังสือเรียนทัศนศิลป์และหนังสือด้านทัศนศิลป์ จำนวน 6 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพและข้อมูลทั่วไปของนักวิชาการศิลปศึกษา ครูผู้สอนวิชาทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 ผู้แต่งหรือผู้ผลิตหนังสือเรียนทัศนศิลป์และหนังสือด้านทัศนศิลป์

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ใน 5 ด้าน คือ ด้านผู้แต่ง ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรมศิลปะ ด้านภาพประกอบ ด้านการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจัดทำหนังสือขอความร่วมมือในการทำวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์จากนักวิชาการศิลปศึกษา จำนวน 6 คน ครูผู้สอนวิชาทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 จำนวน 6 คน ผู้แต่งหรือผู้ผลิตหนังสือเรียนทัศนศิลป์และหนังสือด้านทัศนศิลป์ จำนวน 6 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 18 คน โดยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยประเด็นจากโครงสร้างคำถาม และด้วยการสนทนาที่ไม่มีพิธีรีตรอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากโครงสร้างคำถามและการสนทนา มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดย แบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพและข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ วิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่ ตามตัวแปรที่กำหนดไว้

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ใน 5 ด้าน คือ ด้านผู้แต่ง ด้านเนื้อหา ด้านกิจกรรมศิลปะ ด้านภาพประกอบ ด้านการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความหาข้อสรุปตามโครงสร้างของประเด็นคำถาม ส่วนข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียน วิเคราะห์ด้วยการตีความจากการสนทนาเป็นประเด็นออกมา

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากการศึกษาแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 ประกอบด้วย

1. สถานภาพและข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
2. ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนทัศนศิลป์ช่วงชั้นที่ 4

- 2.1 ด้านผู้แต่ง
- 2.2 ด้านเนื้อหา
- 2.3 ด้านกิจกรรมศิลปะ
- 2.4 ด้านภาพประกอบ
- 2.5 ด้านการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์
- 2.6 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

จากกลุ่มตัวอย่างประชากรผู้ให้สัมภาษณ์ 18 คน เป็นเพศชายมากกว่าหญิง คือ เป็นเพศชาย 14 คน และเป็นเพศหญิง 4 คน ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากมีอายุระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 7 คน รองลงมาคือ อายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 4 คน อายุระหว่าง 41-50 ปี และอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป มีจำนวนเท่ากันกลุ่มละ 3 คน และอายุระหว่าง 21-30 ปี จำนวน 1 คน ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากจบการศึกษาในระดับปริญญาโท จำนวน 11 คน รองลงมาคือระดับปริญญาเอก จำนวน 4 คน และระดับปริญญาตรี จำนวน 3 คน ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากจบการศึกษาทางด้านทัศนศิลป์ จำนวน 7 คน รองลงมาคือ ด้านศิลปศึกษา จำนวน 6 คน และทางด้านจิตวิทยาการศึกษา เทคโนโลยีทางการศึกษา การอุดมศึกษา พัฒนศึกษา และการออกแบบกราฟฟิก มีจำนวนเท่ากันสาขาละ 1 คน ผู้ให้สัมภาษณ์ประกอบด้วย นักวิชาการด้านศิลปศึกษาและทัศนศิลป์ ครูผู้สอนวิชาทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 และผู้แต่งหนังสือเรียนทัศนศิลป์ หรือหนังสือทัศนศิลป์ จำนวนเท่ากันกลุ่มละ 6 คน ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากมีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า 20 ปีขึ้นไป จำนวน 10 คน รองลงมา คือ 5-10 ปี และ 11-15 ปี มีจำนวนเท่ากันกลุ่มละ 3 คน และ 16-20 ปี จำนวน 2 คน ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากมีประสบการณ์ในการเป็นผู้แต่งหนังสือเรียนทัศนศิลป์ จำนวน 6 คน รองลงมา คือ เป็นผู้แต่งหนังสือทัศนศิลป์และตรวจหนังสือเรียนทัศนศิลป์ จำนวน 4 คน เป็นผู้แต่งและตรวจหนังสือเรียนทัศนศิลป์ และเป็นผู้ใช้หนังสือเรียนทัศนศิลป์ จำนวนเท่ากันกลุ่มละ 3 คน เป็นผู้ตรวจหนังสือเรียนทัศนศิลป์ และเป็นผู้แต่งหนังสือทัศนศิลป์ จำนวนเท่ากันกลุ่มละ 1 คน ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากเป็นผู้มีประสบการณ์การสอนวิชาทัศนศิลป์ในช่วงชั้นที่ 4 จำนวน 8 คน รองลงมา คือ มีประสบการณ์การสอนวิชาทัศนศิลป์ในระดับอุดมศึกษา จำนวน 7 คน มีประสบการณ์การสอนวิชาทัศนศิลป์

ในช่วงชั้นที่ 4 และในระดับอุดมศึกษา จำนวน 2 คน และไม่มีประสบการณ์การสอนวิชาทัศนศิลป์ จำนวน 1 คน

2. ความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4

2.1 ด้านผู้แต่ง

ผู้แต่งควรจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป และยังมีคุณวุฒิทางการศึกษาสูงเท่าไรก็ยิ่งเป็นผลดี แต่ทว่าผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์สูงก็สามารถเป็นผู้แต่งได้ แม้ว่าจะจบการศึกษาในระดับปริญญาตรี หรือต่ำกว่านั้นก็ตาม

ผู้แต่งไม่ว่าจะจบการศึกษาในสาขาศิลปศึกษา ทัศนศิลป์ หรือทฤษฎีศิลป์ก็ตาม ควรที่จะต้องมีความรู้ในเรื่องจิตวิทยาการศึกษา หลักสูตรและการสอน รวมทั้งมีองค์ความรู้ที่จะถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนในช่วงชั้นที่ 4 ได้อย่างเหมาะสม

ผู้แต่งควรมีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านศิลปศึกษา ทฤษฎีศิลป์ ทัศนศิลป์ หรือเป็นนักการศึกษา เพื่อให้สามารถบูรณาการศาสตร์ดังกล่าวมาใช้ในการกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมในหนังสือเรียนได้

คณะผู้รวบรวมเรียบเรียงควรประกอบด้วยบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ ศิลปศึกษา ทัศนศิลป์ และนักการศึกษา เพื่อร่วมกันวางกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ โดยมีบรรณาธิการเป็นผู้รวบรวมเรียบเรียงเนื้อหา และมีบรรณาธิการฝ่ายศิลป์เป็นผู้ควบคุมดูแลด้านการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์

ผู้แต่งควรมีประสบการณ์ในการเขียนหนังสือเรียนทัศนศิลป์ หรือผลงานวิชาการทางด้านทัศนศิลป์ หรือศิลปศึกษามาก่อน และมีความเข้าใจในธรรมชาติการรับรู้ของผู้เรียน

ผู้แต่งควรเป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดความรู้และความคิดออกมาเป็นภาษาเขียนที่ถูกต้อง สละสลวย สื่อความหมายได้อย่างชัดเจน เข้าใจง่าย ชวนติดตาม

ถ้าผู้แต่งเคยมีประสบการณ์การสอนวิชาทัศนศิลป์ในช่วงชั้นที่ 4 มาก่อนก็จะเป็นการดี เพราะจะทำให้เข้าใจในธรรมชาติและพัฒนาการของผู้เรียน แต่ถ้าหากเป็นผู้สอนในระดับอุดมศึกษา ไม่มีประสบการณ์ในการสอนช่วงชั้นที่ 4 ก็ควรที่จะศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของผู้เรียนเพิ่มเติม

ผู้แต่งควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในพฤติกรรม การดำเนินชีวิต และประสบการณ์ รวมไปถึงความสนใจในการอ่าน และความต้องการของผู้เรียน

ผู้แต่งควรเป็นคนที่มีความทันสมัย ให้ความสนใจติดตามข่าวสารความเคลื่อนไหวในวงการศิลปะหรือศิลปศึกษาในปัจจุบันอยู่เสมอ เพื่อจะได้สามารถนำองค์ความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ในการสร้างเนื้อหาและกิจกรรมสำหรับผู้เรียน

การส่งเสริมให้มีการเขียนและผลิตหนังสือเรียนศิลปะศึกษาอย่างเสรี โดยครูผู้สอน ผู้เรียน และสถานศึกษาในแต่ละท้องถิ่นนั้น หากทำได้ก็เป็นสิ่งที่ดี ทว่าการศึกษาในแต่ละท้องถิ่นต่างก็มีเป้าหมายเดียวกัน ในขณะที่ความเข้มข้นหรือคุณภาพทางการศึกษาไม่เท่ากัน ดังนั้นจึงสามารถใช้หนังสือเรียนส่วนกลางร่วมกันได้ แต่ควรนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับวิธีการเรียนการสอนของตนเองในแต่ละท้องถิ่น

ส่วนการส่งเสริมให้มีการนำหนังสือเรียนศิลปะศึกษาของต่างประเทศเข้ามาเผยแพร่ หรือนำมาแปลหนังสือต่างประเทศนั้น ก็เป็นสิ่งที่ดีและน่าสนใจ เพราะหนังสือศิลปะของต่างประเทศมีจุดเด่นอยู่ที่เทคนิควิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ มีกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะมีคุณภาพที่ดีทุกเล่ม ต้องขึ้นอยู่กับกรคัดเลือก หากจะคัดเลือกเล่มที่มีคุณภาพมาแปล เพื่อเป็นหนังสือเสริมก็เป็นสิ่งที่ดี

2.2 ด้านเนื้อหา

ผู้แต่งควรใช้สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 ของกระทรวงศึกษาธิการเป็นแกนหลักในการกำหนดโครงสร้างเนื้อหา แล้วตีความแตกออกมาเป็นเนื้อหาและกิจกรรม เพื่อให้ครูและผู้เรียนสามารถนำไปวิเคราะห์ สังเคราะห์ ใช้ได้

เนื้อหาควรมีความถูกต้องตามหลักวิชาการ มีการใช้ศัพท์เทคนิคที่ถูกต้อง และควรมีการอธิบายความหมายหรือคำจำกัดความของคำศัพท์เฉพาะหรือศัพท์เทคนิคไว้ท้ายบท หรือจัดให้มีอภิธานศัพท์ (Index) ไว้ท้ายเล่ม ช่วยให้ไม่เกิดความสับสนกับนิยามความหมายของคำศัพท์ที่ประกอบอยู่ในเนื้อหาหนังสือเรียน และช่วยเสริมความรู้ความเข้าใจให้กับผู้เรียน

เนื้อหาควรมีระดับความยากง่ายที่เหมาะสม ไม่ยากและซับซ้อนเกินกว่าวัย และระดับประสบการณ์ความรู้ของผู้เรียนในช่วงชั้นที่ 4 ที่พอจะรับรู้และทำความเข้าใจได้ ควรมีการแบ่งเนื้อหาเป็นบท เป็นตอน เป็นหัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถติดตามเรื่องและทำความเข้าใจได้ง่าย ควรมีการสรุปประเด็นสำคัญไว้ในตอนท้ายบท เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยต่าง ๆ และสามารถย้อนไปหาความคิดหลักของแต่ละหัวข้อหรือแต่ละบทของหนังสือทั้งเล่มได้ ในบางเรื่องควรใช้แผนผัง ตาราง แผนภูมิ กราฟ หรือแผนที่ประกอบการอธิบาย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจกับเนื้อหาได้ง่ายยิ่งขึ้น

เนื้อหาในด้านศิลปะปฏิบัติควรมีสัดส่วนมากที่สุด แต่ควรบูรณาการความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ และศิลปะวิจารณ์เข้าด้วยกัน เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการความรู้ ความเข้าใจ รู้คุณค่า เข้าใจความหมาย สามารถนำไปใช้ได้ แต่ไม่ได้มุ่งเน้นที่ตัวทฤษฎี

ควรมีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจในความสัมพันธ์ของศิลปะกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการตระหนักในคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ศิลปะ และวัฒนธรรม

ควรมีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาไทยในอดีต ทั้งในระดับชาติ และในระดับท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความความรัก ความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตน มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และนำมาพัฒนาต่อยอดได้

ควรมีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในความคิดจากต่างวัฒนธรรม และเชื้อชาติ (Cross Culture) ตามแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ โดยควรอธิบายให้ทราบถึงเหตุผลที่มาของแนวคิด รวมทั้งคุณค่า และความหมาย

ควรมีเนื้อหาที่ส่งเสริมการเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้รู้เท่าทันยุคสมัย และสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

วิชาทัศนศิลป์เป็นวิชาที่ง่ายต่อการนำมาบูรณาการร่วมกับศาสตร์อื่น ๆ เนื่องจากมีวิธีการที่หลากหลายสามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาสติปัญญาในด้านต่าง ๆ สามารถเข้าถึงคุณค่าของสิ่งรอบตัวได้

ควรมีเนื้อหาที่ส่งเสริมการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน แต่มุ่งเน้นในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาในด้านจิตพิสัย ซึ่งได้แก่ การปลูกฝังให้เกิดศิลปนิสัย มีรสนิยม ทักษะคิดที่ดี และมีความซาบซึ้งในศิลปะ มากกว่าในด้านทักษะฝีมือ

เนื้อหาควรมีความทันสมัยน่าสนใจ สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ควรนำเรื่องราวใกล้ตัวที่อยู่ในกระแสความสนใจของผู้เรียนมายกตัวอย่าง จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจมากขึ้น

ควรเป็นเนื้อหาที่เตรียมความพร้อม เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ สามารถแก้โจทย์หรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ โดยไม่ใช้การติวข้อสอบ เพราะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นหลัก ถ้าวางแผนการลำดับเนื้อหาตลอดช่วงชั้นได้ดี ผู้เรียนจะสามารถทำข้อสอบได้ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว สำหรับผู้เรียนที่ต้องการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในสาขาเฉพาะทางด้านศิลปะ ครูผู้สอนหรือทางโรงเรียนน่าจะมีการจัดกลุ่มติวให้เป็นการเฉพาะ

ผู้ผลิตควรจัดทำฐานข้อมูลที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาในหนังสือเรียนไว้ในระบบเว็บไซต์ เพื่อเป็นสื่อการสอนเครื่องช่วยการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถใช้ควบคู่ไปกับหนังสือเรียน หรือสามารถสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมได้ โดยนำเนื้อหาข้อมูลจากหนังสือเรียนไปขยายลงในเว็บไซต์ ทำให้ผู้เรียนสะดวกในการศึกษาค้นคว้า และเกิดความรู้สึกสนุกสนานในการเรียนรู้

ควรจัดทำหนังสือเสริมความรู้ที่มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น รวมคำศัพท์เทคนิคทางศิลปะ ปทานุกรมลัทธิศิลปะและศิลปิน ศิลปะพื้นบ้าน ศิลปะหัตถกรรมไทย การออกแบบ ฯลฯ เพราะจะทำให้ได้เนื้อหาสาระขยายออกมาจากหนังสือเรียน ไม่จำเป็นต้องนำเนื้อหาทั้งหมดไปใส่ไว้ในหนังสือเรียน นักเรียนที่สนใจก็สามารถศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมหรือใช้เป็นคู่มือได้ ทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์มากขึ้น สามารถเลือกศึกษาค้นคว้าได้ตามความต้องการ

ควรมีการระบุบรรณานุกรม และแนะนำแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่เป็นเอกสาร สถานที่ และตัวบุคคล ที่มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับเนื้อหาในแต่ละเรื่อง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้

2.3 ด้านกิจกรรมศิลปะ

ในการกำหนดกิจกรรม อาจจะใช้เนื้อหาเป็นหลัก แล้วคิดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเนื้อหา หรือจะใช้กิจกรรมนำเนื้อหาก็ได้ แต่ต้องสามารถอธิบายเชื่อมโยงได้ว่าแต่ละกิจกรรมให้คุณค่าอย่างไร และสัมพันธ์กับเนื้อหาส่วนไหนอย่างไร โดยที่อาจจะอธิบายเนื้อหาก่อนแล้วค่อยทำกิจกรรม หรือทำกิจกรรมก่อนแล้วค่อยอธิบายเนื้อหาเป็นการเรียนรู้จากการทดลองก็ได้

ควรมีกิจกรรมที่หลากหลาย ให้อิสระแก่ผู้เรียน เพื่อให้สามารถทำตามความถนัดหรือความสนใจได้ ไม่จำกัดเทคนิควิธีการมากเกินไป เพราะผู้เรียนที่ขาดทักษะฝีมือหรือขาดความถนัด หากให้ทำกิจกรรมที่ต้องอาศัยทักษะฝีมือมาก ๆ เมื่อทำไม่ได้ก็จะเกิดความเบื่อหน่ายท้อแท้ ควรเป็นกิจกรรมที่สนุกสนาน แปลกใหม่และผู้เรียนทุกคนสามารถทำได้ในแบบฉบับของตน

หัวใจของศิลปะนอกจากสุนทรียภาพแล้วก็คือ ความคิดสร้างสรรค์ และการลงมือทำ ถ้าคิด พูด แต่ไม่ลงมือทำ ขาดทักษะก็จะอ่อนแอ ควรเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อให้รู้จักการแก้ปัญหา และพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เสริมสร้างจินตนาการ

สิ่งที่สำคัญ คือ ผู้เรียนสามารถนำคุณค่าที่ได้รับจากกิจกรรม คือ ศิลปนิสัย และความมีรสนิยม ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้

ควรเป็นกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับบุคลิกภาวะและความสนใจของผู้เรียน ไม่ยากหรือง่ายจนเกินไป เพราะถ้ายากเกินไป ผู้เรียนจะเกิดความท้อแท้ไม่สามารถทำได้ แต่ถ้าง่ายเกินไป ก็จะไม่ท้าทายให้ได้เรียนรู้

ในส่วนของกิจกรรมศิลปะปฏิบัติสามารถบูรณาการความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ และศิลปวิจารณ์เข้าไปด้วยกันได้ เช่น มีการอธิบายเกริ่นนำถึงประวัติความเป็นมา ลัทธิทางศิลปะ มีซีดีภาพยนตร์ประวัติชีวิตศิลปิน นำภาพผลงานมาให้ดู ชี้ชวนให้เห็นถึงสุนทรียะความงาม แล้วให้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่ได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งที่เรียนรู้ หลังจากนั้นก็นำผลงานมาวิจารณ์ร่วมกัน เป็นต้น

ควรเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทัศนวัฒนธรรม (Visual Culture) เพราะหัวใจสำคัญของการศึกษาทุกวิชาก็คือ เพื่อให้เป็นคนที่มีความเข้าใจในสิ่งแวดล้อม สังคม ศิลปวัฒนธรรมรอบตัว กิจกรรมควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้สำรวจเรียนรู้สิ่งรอบตัว เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และสามารถนำมาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ได้

ควรเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงภูมิปัญญาไทยที่สืบทอดมาจากอดีตเข้ากับภูมิปัญญาร่วมสมัย เพราะผลงานศิลปะซึ่งเป็นภูมิปัญญาไทย ทั้งงานจิตรศิลป์ ประยุกต์ศิลป์ ศิลปะหัตถกรรมนั้น มีตัวองค์ความรู้สอดแทรกอยู่มากมาย สามารถเรียนรู้ได้ทั้งเรื่องความงาม ทฤษฎีทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้เรียนซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของความเป็นไทย

ควรมีกิจกรรมศิลปะที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดจากต่างวัฒนธรรมและเชื้อชาติ (Cross Culture) ตามแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ ซึ่งมีวิธีคิดและการแสดงออกที่หลากหลาย ช่วย

ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ประลองความคิดใหม่ ๆ มีอิสระในการทดลองทำงานด้วยสื่อที่หลากหลาย และทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยในระดับสากล

ควรมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพราะอยู่ในยุคสมัยและกระแสมความสนใจของนักเรียน ควรให้ความรู้ ความเข้าใจแก่เขา เพื่อให้รู้เท่าทัน สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ แต่ไม่ตกเป็นทาสของเทคโนโลยี

กิจกรรมในวิชาทัศนศิลป์เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาปัญญาทั้ง 8 ด้านได้ง่าย สามารถนำวิชาอื่นมาบูรณาการร่วมกับการทำกิจกรรมทางศิลปะ เพื่อพัฒนาผู้เรียนในแบบองค์รวมได้ เนื่องจากศิลปะเป็นกิจกรรมที่มีการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ อยู่แล้ว เช่น สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม แต่ละกิจกรรมมีเนื้อหาสอดแทรกอยู่ ขึ้นอยู่กับครูจะนำออกมาอธิบายให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับศาสตร์ต่าง ๆ และประยุกต์นำไปสร้างเป็นกิจกรรมหรือโครงการ

กิจกรรมศิลปะในช่วงชั้นนี้ควรส่งเสริมให้เขาแสดงออกถึงลักษณะเฉพาะตน เพื่อที่ครูจะได้สามารถวิเคราะห์ตัวตนของเขาผ่านการแสดงออก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการแนะแนวในการศึกษาต่อให้กับผู้เรียน เพราะฉะนั้นกิจกรรมจึงควรมีความหลากหลาย เพื่อเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงออกอย่างอิสระเต็มที่

อาจมีการแนะนำกิจกรรมเสริมไว้ให้สำหรับครูที่อาจจะนำไปใช้สอนเด็กที่มีความสนใจเป็นพิเศษ ซึ่งอาจจัดเป็นกลุ่มย่อยหรือวิชาเลือก โดยเป็นกิจกรรมที่เป็นลักษณะปลายเปิด สำหรับเด็กกลุ่มนี้ เพื่อให้เขาสามารถแตกแขนงหรือต่อยอดได้ เช่น มีการแนะนำการปฏิบัติงานขั้นสูงว่าสามารถทำอะไรได้บ้าง และถ้ามีความสนใจเพิ่มเติมสามารถค้นคว้าได้จากที่ไหน หรือมีการแนะแนวสำหรับการศึกษาต่อทางด้านศิลปะโดยเฉพาะ

กิจกรรมควรส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และเกิดความซาบซึ้งในศิลปะเป็นสำคัญ ส่วนในด้านทักษะฝีมือนั้นอาจจะไม่สามารถทำได้ทุกคน เพราะมีความถนัดและความสนใจที่แตกต่างกัน

ผู้เรียนส่วนใหญ่อาจไม่ได้มีความต้องการที่จะศึกษาต่อทางด้านศิลปะ กิจกรรมจึงน่าจะเป็นกิจกรรมสำหรับทุกคนหรือเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นหาความถนัดและความสนใจของตนเอง แต่ในภาคผนวกอาจมีการแนะนำกิจกรรมเสริมหรือรายละเอียดในการศึกษาต่อไว้ให้สำหรับผู้เรียนที่มีความสนใจในการศึกษาต่อทางด้านศิลปะ

ควรมีกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ภายในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบมีชีวิต สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของทฤษฎีความรู้กับสภาพแวดล้อมจริงในโลกภายนอก โดยแหล่งเรียนรู้ที่แนะนำควรมีทั้งแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ชุมชนช่าง บ้านศิลปิน วัด หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ ทั้งที่อยู่ในส่วนกลางและในภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งอาจถ่ายทำและบันทึกลงในแผ่นซีดีรอมเป็นกรณีตัวอย่างก็ได้

2.4 ด้านภาพประกอบ

เนื่องจากภาษาภาพคือภาษาของวิชาศิลปะ การหาภาพที่สื่อความหมายในสิ่งที่ต้องการจะพูดได้ตรงและชัดเจนที่สุด จะช่วยเสริมความเข้าใจในเนื้อหาให้ชัดเจนมากขึ้น

การสอนศิลปะผ่านภาพถ่ายที่มีความบิดเบือนไม่ชัดเจน ขนาด สัดส่วน สี สันที่ผิดเพี้ยน ส่งผลเสียต่อการซึมซับรับรู้คุณค่าภาษาทางศิลปะ เป็นข้อจำกัดของการเรียนรู้ อาจทำให้ผู้เรียนวิเคราะห์ตีความผิดพลาดได้ ทางที่ดีนอกจากดูภาพประกอบในหนังสือแล้ว ควรให้ผู้เรียนได้ไปสัมผัสของจริงจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ วัด เท้าที่จะสามารถทำได้ แต่เนื่องจากอุปสรรคเงื่อนไขในเรื่องเวลาในการเรียนวิชาศิลปะซึ่งมีน้อย จึงเป็นไปได้ยากที่ครูผู้สอนจะสามารถพาผู้เรียนไปดูได้ เพราะฉะนั้นจึงควรหาภาพที่มีความเหมือนจริงมากที่สุด มาใช้ในการเรียนการสอน

ควรมีภาพประกอบที่แสดงขั้นตอนการปฏิบัติงานศิลปะ เพราะครูที่ไม่ได้จบการศึกษาทางด้านศิลปะมาโดยตรงจะไม่สามารถทำความเข้าใจได้ โดยมีภาพขั้นตอนพื้นฐานไว้ให้ เพื่อให้ครูสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ภาพแสดงขั้นตอนควรเป็นภาพที่ถ่ายขึ้นใหม่โดยเฉพาะ ไม่ได้ก็อปปีมาจากหนังสือเล่มอื่น ๆ หรืออาจจะทำเป็นภาพวาดลายเส้นก็ได้ ถ้ามีการสาธิตขั้นตอน ถ่ายทำลงในซีดีรอมได้ก็ยิ่งดี เพราะครูสามารถนำไปฉายในห้องเรียน ประกอบการอธิบายได้เลย

บางภาพควรมีการอธิบายเพิ่มเติมในประเด็นสาระที่นอกเหนือไปจากตัวเนื้อหา หากเป็นภาพประกอบที่แทรกเข้ามาเพื่อเสริมความเข้าใจ อาจมีการบรรยายชี้ชวนให้ผู้เรียนเห็นถึงคุณค่าความงามของทัศนธาตุ และความหมายของภาพ แต่ถ้ามีการอธิบายอยู่ในส่วนของตัวเนื้อหาแล้วก็ไม่จำเป็น ระบุเพียงรายละเอียดชื่อภาพ ชื่อศิลปิน เทคนิค ขนาด ปีที่สร้างก็เพียงพอ

สำหรับวิชาศิลปะการสื่อสารด้วยภาพเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมาก ทั้งนี้จำนวนภาพก็ขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่นำเสนอ สำหรับช่วงชั้นนี้ อาจใช้สัดส่วนระหว่างภาพกับเนื้อหา 40 ต่อ 60 เปอร์เซ็นต์ก็ได้ เพราะผู้เรียนควรได้ฝึกทักษะในการคิด วิเคราะห์จากการอ่านด้วย โดยขนาดภาพควรมีความแตกต่างกันตามความหมายนัยที่ต้องการสื่อกับผู้เรียน เช่น ภาพที่ต้องการแสดงให้เห็นรายละเอียดของพื้นผิว หรือร่องรอยฝีแปรง ก็ควรให้ภาพมีขนาดใหญ่ ส่วนภาพที่ต้องการยกตัวอย่างให้เห็นเพียงว่าเป็นภาพอะไรก็อาจจะมียุทธศาสตร์ขนาดเล็กลงไปได้ นอกจากนี้การจัดขนาดของภาพยังมีผลต่อความงามขององค์ประกอบหน้ากระดาษอีกด้วย

ภาพที่เลือกมาควรเป็นภาพที่ไม่เข้าใจยากจนเกินไป ไม่จำเป็นต้องเป็นภาพผลงานของศิลปินเสมอไป ถ้าเป็นภาพผลงานศิลปินต้องอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติม อาจมีภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปะพื้นบ้าน ศิลปะประยุกต์ การออกแบบ หรือภาพอื่น ๆ ที่สามารถชี้ชวนให้ผู้เรียนเห็นถึงความงามที่หลากหลายของสิ่งใกล้ตัว สามารถซึมซับสุนทรียะในระดับพื้นฐานได้

ภาพประกอบควรเป็นภาพที่ถ่ายขึ้นใหม่ เพื่อให้ได้ภาพที่มีคุณภาพสื่อความหมายตรงกับความต้องการ หรือหากไม่สามารถถ่ายได้ ก็ควรจะสรรหาต้นฉบับที่มีคุณภาพดีที่สุด มีความคมชัด มีความละเอียดสูง สีสันทันไม่ผิดเพี้ยน ควรใช้ภาพที่มีความสวยงามมากที่สุด เพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน

ควรมีภาพตัวอย่างที่หลากหลาย ทั้งผลงานของศิลปินที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ ผลงานของศิลปินรุ่นใหม่ ผลงานของนักเรียนที่อยู่ในวัยเดียวกัน และผลงานของช่างพื้นบ้าน ศิลปินท้องถิ่น เพื่อเปิดประสบการณ์ใหม่ให้กับผู้เรียน

ควรมีการบรรจุภาพประกอบลงในแผ่นซีดีรอม ใช้ประกอบคู่ไปกับหนังสือเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเห็นภาพประกอบได้ชัดเจนขึ้น โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณและคุณภาพการพิมพ์ ส่วนครูก็สามารถนำไปประกอบการบรรยายในชั้นเรียนได้ ถ้าในซีดีรอมสามารถคลิกที่ภาพ แล้วให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกับกิจกรรมได้ด้วยจะดีมาก

ควรระบุที่มา แหล่งอ้างอิงของภาพ เพื่อป้องกันปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ ควรระบุว่า เป็นภาพของใครได้มาจากไหน เพื่อเป็นการเคารพเจ้าของภาพ และเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วย

2.5 ด้านการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์

การกำหนดขนาดรูปเล่ม A4 ถือว่ามีความเหมาะสมดีแล้ว เพราะสะดวกในการใส่กระเป๋านักเรียน และสะดวกในการเข้าชั้นหนังสือ

ควรออกแบบปกและรูปเล่มให้มีความทันสมัย น่าสนใจ มีความสวยงาม แตกต่างจากวิชาอื่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวิชาศิลปะ ภาพปกควรสื่อความหมายสัมพันธ์กับเนื้อหาข้างใน เปิดใจทึ่งให้ผู้อ่านได้คิด กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้

การจัดหน้ากระดาษ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ นอกจากสุนทรียภาพความสวยงามแล้ว ยังทำหน้าที่ในการสื่อสารด้วย จึงควรจัดวางให้สวยงาม อ่านง่าย เป็นแบบแผนเดียวกัน

ขนาดตัวอักษรในส่วนเนื้อหาควรมีขนาด 16 หัวข้อส่วนที่เน้นอาจจะมีความใหญ่ขึ้น ส่วนคำบรรยายภาพอาจมีขนาดเล็กลง

กระดาษที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นกระดาษปรู๊ฟ เนื้อบาง ขาดง่าย สีเหลืองทำให้ดูเก่า เมื่อพิมพ์สีก็ผิดเพี้ยน ควรใช้กระดาษปอนด์ หรือกระดาษอาร์ตที่มีสีขาว

วิธีการเข้าเล่มขึ้นอยู่กับความหนาของหนังสือ โดยทั่วไปน่าจะใช้การเข้าเล่มแบบไสกาว เพราะการเข้าเล่มแบบมุงหลังคาจะเหมาะกับหนังสือบาง และไม่มีสันเวลาเข้าชั้นจะไม่สะดวกในการค้นหา ส่วนการเข้าเล่มแบบเย็บก็เหมาะกับหนังสือที่มีความหนา มาก ๆ

ระบบการพิมพ์ การแยกสีควรมีคุณภาพสูงมากขึ้น และควรมีผู้ควบคุมคุณภาพการพิมพ์ให้ได้มาตรฐาน

ควรควบคุมคุณภาพการพิมพ์ให้ดีขึ้น โดยสามารถปรับราคาขึ้นได้ แต่ไม่ควรเกิน 100-150 บาท เพราะผลิตจำนวนมาก แม้ปรับราคาขึ้นเพียงเล็กน้อย ก็เป็นงบประมาณจำนวนมาก สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพของภาพประกอบ การออกแบบและคุณภาพการพิมพ์ได้

2.6 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

สภาพปัญหาของหนังสือเรียนทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 มีดังนี้ คือ

หนังสือเรียนทัศนศิลป์จากสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ในปัจจุบันมีเนื้อหาและรูปแบบใกล้เคียงกัน มีลักษณะเป็นการรวบรวมข้อมูลความรู้ ช่วยในการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีความรู้ มากกว่าช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ทางศิลปะ ไม่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ อยากที่จะเรียนรู้ หรือส่งเสริมให้เกิดสุนทรียภาพ

นอกจากนี้หนังสือเรียนของบางสำนักพิมพ์ยังบรรจุเนื้อหาทั้งช่วงชั้น ทำให้ยากต่อการนำไปใช้ของครูผู้สอนและผู้เรียน และยังทำให้เนื้อหาต้องถูกกลดทอนลงไปมาก

ในส่วนของเนื้อหา เนื่องจากสำนักพิมพ์ใช้วิธีการติดต่อผู้แต่งหลายคน แล้วแบ่งเนื้อหาออกเป็นส่วน ๆ ให้ผู้แต่งแต่ละคนรับผิดชอบในส่วนของตน โดยขาดการวางกรอบแนวคิดหลักของหนังสือ และการประชุมหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ทำให้เนื้อหาในแต่ละส่วนขาดเอกภาพและความเชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะในเรื่องคำสำคัญหรือการใช้คำศัพท์เฉพาะที่มีความแตกต่างกันมาก เนื่องจากทัศนคติที่แตกต่างกัน ทำให้หนังสือเรียนขาดเอกภาพทางวิชาการ และอาจทำให้ผู้อ่านเกิดความสับสนได้

ผู้ผลิตคำนึงถึงเรื่องธุรกิจมากกว่าการมุ่งเน้นที่คุณภาพ พยายามที่จะลดต้นทุนในการผลิต ทำให้คุณภาพการพิมพ์และวัสดุมีคุณภาพต่ำ ด้วยเหตุผลที่ว่ายอดขายหนังสือในระดับช่วงชั้นที่ 4 น้อยกว่าช่วงชั้นอื่น ๆ หากเพิ่มคุณภาพการพิมพ์หรือหน้าสีจะไม่คุ้มค่าการลงทุน สำนักพิมพ์จึงใช้วิธีจำหน่ายหนังสือในราคาถูก แล้วลดคุณภาพการพิมพ์ลง ทำให้คุณภาพในด้านภาพประกอบ การออกแบบ และคุณภาพการพิมพ์ไม่ได้มาตรฐาน

ภาพประกอบมีจำนวนน้อยเกินไป สื่อความหมายไม่ตรงกับเนื้อหา ภาพมีขนาดเล็ก ไม่ชัดเจน สีสันทัดเทียม ล้ำสมัย คำบรรยายภาพไม่ถูกต้อง การออกแบบปกและรูปเล่ม ล้ำสมัย ขาดความสวยงาม และไม่มีเอกลักษณ์เฉพาะของวิชาศิลปะ

นอกจากนี้ข้อจำกัดในเรื่องเวลาการผลิต ส่งผลต่อคุณภาพของหนังสือเรียน เนื่องจากทางสำนักพิมพ์ต้องเร่งรีบพิมพ์หนังสือให้เสร็จภายในช่วงเวลาก่อนเปิดเทอม เป็นสาเหตุหนึ่งทำให้คุณภาพในการออกแบบจัดวางและคุณภาพในการพิมพ์ลดลงด้วย

แนวทางการแก้ไขปัญหามีดังนี้ คือ

ในการแต่งหนังสือควรทำงานร่วมกันในลักษณะคณะทำงานที่มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันกำหนดวางกรอบแนวคิดหลักของหนังสือ และกำหนดเนื้อหาของหนังสือร่วมกัน เพื่อให้เนื้อหาทั้งหมดเป็นเอกภาพเดียวกัน โดยผู้แต่งหนังสือเรียนควรเป็นคณะทำงานเดียวกันทั้ง 4 ช่วงชั้น ประกอบด้วย นักการศึกษา นักศิลปศึกษา ศิลปิน นักวิชาการทฤษฎีศิลป์ ครูผู้ที่มี

ประสบการณ์การสอนในแต่ละช่วงชั้น และนักออกแบบ เพื่อให้เนื้อหาทั้งหมดมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยต่อยอดความรู้ไปในแต่ละช่วงชั้น และมีการออกแบบรูปเล่มที่สวยงามมีเอกลักษณ์เป็นเอกภาพเดียวกัน นอกจากนี้ยังควรแยกหนังสือเรียนออกเป็นชั้นละเล่ม ไม่ควรรวมกันเป็นช่วงชั้น เพราะแต่ละชั้นเรียนก็มีเนื้อหาและรายละเอียดที่แตกต่างกัน

เนื่องจากการนำเสนอด้วยเนื้อหาจำนวนมาก หากผู้เรียนไม่ได้มีความสนใจใฝ่รู้จริง ๆ ก็ยากที่จะเกิดความรู้สึกอยากเรียนรู้หรือจดจำ จึงควรพัฒนาวิธีการนำเสนอ การเล่าเรื่องด้วยภาพเป็นวิธีหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึก ความประทับใจ อยากเรียนรู้ ทำความเข้าใจสิ่งนั้น และจดจำ สามารถนำมาใช้ได้ เพราะฉะนั้นจึงควรให้ความสำคัญกับภาพประกอบมากขึ้น

ควรคัดเลือกภาพที่สัมพันธ์กับหัวข้อเนื้อหา และใช้ภาพเป็นสัญลักษณ์ เพราะการมองภาพที่สัมพันธ์สอดคล้องกัน จะทำให้สามารถปะติดปะต่อเนื้อหาเรื่องราวได้ ทำให้เกิดจินตนาการ มีการตีความได้มากกว่าการอ่านตัวหนังสือ ทั้งนี้ควรมีภาพที่เชื่อมโยงไปถึงเรื่องราวอื่น ๆ ที่แฝงไปกับงานศิลปะ เช่น สังคม สิ่งแวดล้อม เมื่อดูภาพแล้วควรมีกิจกรรมแนะนำให้ปฏิบัติ ผู้เรียนจะรู้สึกสนุก จดจำ และประทับใจ เพราะจุดประสงค์การเรียนรู้ในช่วงชั้นนี้เน้นที่การรับรู้คุณค่า สุนทรียภาพ ความหมายของศิลปะที่สัมพันธ์กับชีวิต การเรียนรู้ทฤษฎีเพียงเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ แต่ไม่เน้นหนักในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพราะทฤษฎีเหล่านี้ควรจะไปศึกษาในระดับอุดมศึกษา

หนังสือในปัจจุบันยังไม่สามารถส่งเสริมความซาบซึ้งในความงาม การออกแบบ และการสร้างสรรค์ ไม่ส่งเสริมให้มีรสนิยม เพราะมีเนื้อหาเรื่องราววิชาการที่ยากและไกลตัวเกินไป ควรปรับเนื้อหาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจในเรื่องรสนิยม เห็นคุณค่าความงามของสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม หนังสือเรียนทัศนศิลป์แต่ละช่วงชั้นควรปลูกฝังเรื่องนี้ ไม่ได้เรียนแต่วัตถุทางศิลปะเท่านั้น

นอกจากสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว ควรมีการกำหนดคำสำคัญ (key word) ของเนื้อหาสาระที่จะสอน ซึ่งควรจะมีจัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาศิลป์ศึกษาแห่งชาติเป็นผู้กำหนดกรอบ เพื่อให้คำสำคัญนั้นมากระจายออกเป็นเนื้อหาในหนังสือเรียน หัวใจสำคัญ คือ เพื่อให้เข้าใจในเรื่องสุนทรียภาพ ความงาม ศิลปะเป็นเครื่องมือที่ทำให้มีสุนทรียภาพ เมื่อมีสุนทรียภาพก็จะทำให้เกิดความชื่นชม ซาบซึ้งในศิลปะ คนไม่ชื่นชมศิลปะเพราะไม่สามารถรับรู้ได้ ต้องเปิดโอกาสให้เด็กมีประสบการณ์สุนทรียะเสริมสร้างรสนิยม เพื่อให้เขาเป็นผู้เสพศิลปะที่มีสุนทรียภาพ สามารถเปรียบเทียบแยกแยะสิ่งที่ดีและไม่ดีในสภาพแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันได้

ภาพประกอบมีความสำคัญมาก จึงควรนำเสนอด้านภาพที่ชัดเจนนำ แล้วเนื้อหาเรื่องราวเป็นตัวตาม เนื่องจากเป็นหน่วยทัศนศิลป์ จึงให้ภาพเป็นเครื่องมือสื่อและนำเข้าสู่ความรู้ ในส่วนเนื้อหายังควรนำเสนอในเชิงการวิเคราะห์ (analysis) สังเคราะห์ (synthesis) ประเมินค่า (evaluation) ของงานศิลปะชั้นนั้น ๆ ด้วย นอกจากนี้จะบรรยาย (narrative) เล่าเรื่อง

ให้รู้คุณค่า ความหมาย ที่มา แนวคิดศิลปะ และความงามของผลงานนั้น ๆ แล้ว หลังจากนั้น ควรมีการทดลองปฏิบัติ ค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ตระหนัก และซาบซึ้งยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังควรมีสื่อโสตทัศนหรือมัลติมีเดียมาประกอบ จัดทำเป็นชุดการเรียนรู้ สำเร็จรูป มีหนังสือเรียนและแบบฝึกหัด เพื่อช่วยให้ครูสามารถนำไปใช้ในการสอนได้อย่าง สะดวกและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะครูในต่างจังหวัดที่ไม่ได้จบการศึกษาทางด้าน ศิลปะหรือศิลปศึกษามา ควรจัดทำเป็น Course Package ประกอบด้วย หนังสือเรียน หนังสือ เสริม คู่มือครู แบบฝึกหัด มีสื่อมัลติมีเดียประกอบเพิ่มเติม เช่น วีซีดีหรือดีวีดี ซึ่งมีเนื้อหาช่วย ส่งเสริมการเรียนรู้ประกอบรวมไปกับการใช้หนังสือเรียน เช่น นำชมแหล่งเรียนรู้ทางศิลปะเป็น สารคดีสั้น ๆ สัมภาษณ์ศิลปิน ช่าง หรือมีการสาธิตแสดงขั้นตอนการสร้างสรรคผลงานศิลปะ เป็นต้น

หนังสือคือการสื่อสาร การสื่อสารอย่างมีศิลปะถึงจะสามารถดึงดูดความสนใจของผู้เรียน ได้ หนังสือควรมีความสวยงามที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสัมผัส สุนทรีย์ภาพ และเกิดความรู้สึกประทับใจได้ จึงควรให้นักออกแบบที่มีความเชี่ยวชาญเป็นผู้ดูแล ในเรื่องการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์

ในกระบวนการผลิตหนังสือไม่ควรเร่งรีบ เพราะข้อจำกัดในเรื่องช่วงระยะเวลาในการ วางจำหน่าย ซึ่งทำให้คุณภาพในการผลิตหนังสือลดลง ควรให้ความสำคัญกับการผลิตทุก ขั้นตอน มีการทดลองใช้ หรือประเมินผลก่อนจัดพิมพ์ได้ก็ยิ่งดี

กระทรวงศึกษาธิการควรสร้างมาตรฐานในเรื่องการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์ โดย ตั้งเป็นระเบียบหรือแนวปฏิบัติสำหรับผู้ผลิตหนังสือ นอกจากนี้คณะกรรมการตรวจพิจารณา เนื้อหาแล้ว ควรมีคณะกรรมการตรวจคุณภาพด้านการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์ด้วย เพื่อให้หนังสือเรียนของไทยมีความเป็นมาตรฐานสากลมากขึ้น โดยรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหนังสือเรียนควรให้ความสำคัญและ จัดสรรงบประมาณ เพื่อพัฒนาหนังสือเรียนหรือสื่อเพื่อการศึกษามากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. ด้านผู้แต่ง

ผู้แต่งควรจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป และยังมีคุณวุฒิทางการศึกษาสูง เท่าไรก็ยิ่งเป็นผลดี แต่ทว่าผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์สูงก็สามารถเป็นผู้ แต่งได้ แม้ว่าจะจบการศึกษาในระดับปริญญาตรี หรือต่ำกว่านั้นก็ตาม เนื่องจากผู้แต่งควรเป็น ผู้ที่มีคุณวุฒิทางการศึกษาในระดับสูง มีความน่าเชื่อถือ แต่ในขณะเดียวกันก็ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ หรือมีประสบการณ์ในเรื่องที่จะเขียนอย่างแท้จริง ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้วุฒิ การศึกษาอาจจะไม่สามารถเป็นตัวชี้วัดได้ นอกจากนี้ผู้แต่งที่จบการศึกษาในระดับสูง แต่ไม่มี ประสบการณ์เกี่ยวกับการสอนในช่วงชั้นที่ 4 หรือไม่มีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของผู้เรียน

ก็อาจจะไม่ใช่ผู้แต่งที่ดีก็ได้ สอดคล้องกับ พรทิพย์ สิงห์โตทอง (2528) ที่ได้สรุปลักษณะของหนังสือเรียนที่ดีไว้ข้อหนึ่งว่า ผู้เขียนมีความรู้ ความสามารถในด้านวิชาการ มีคุณวุฒิดี และการเขียนเหมาะสมกับระดับชั้นของผู้เรียน

ผู้แต่งไม่ว่าจะจบการศึกษาในสาขาศิลปศึกษา ทัศนศิลป์ หรือทฤษฎีศิลป์ก็ตาม ควรที่จะต้องมีความรู้ในเรื่องจิตวิทยาการศึกษา หลักสูตรและการสอน รวมทั้งมีองค์ความรู้ที่จะถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนในช่วงชั้นที่ 4 ได้อย่างเหมาะสม

ผู้แต่งควรมีความรู้ทางด้านศิลปศึกษา ทฤษฎีศิลป์ ทัศนศิลป์ หรือเป็นนักการศึกษา เพื่อให้สามารถบูรณาการศาสตร์ดังกล่าวมาใช้ในการกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมในหนังสือเรียนได้ โดยควรจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในองค์ความรู้ทางศิลปะทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติ และที่สำคัญคือต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษา หลักสูตร และการสอน รวมทั้งจิตวิทยาพัฒนาการของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ พวงรัตน์ อุดลย์ (2542) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาสำหรับผู้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นนั้น นอกจากจะมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา การรับรู้ สุนทรียภาพ และการสร้างสรรค์ จากกระบวนการเรียนการสอนที่ครูเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้เรียนได้เกิดการเสาะแสวงหาความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ และศิลปปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญต่อการแสดงความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ความเชื่อของตนผ่านกระบวนการวิจารณ์ศิลปะ โดยอาศัยภาษาสื่อสารอย่างมีหลักการอีกด้วย

ถ้าผู้แต่งเคยมีประสบการณ์การสอนวิชาทัศนศิลป์ในช่วงชั้นที่ 4 มาก่อนก็จะเป็นการดี สอดคล้องกับ มาลินี ฝโลประการ (2537) ที่กล่าวว่า การเขียนหนังสือเรียน ผู้แต่งควรมีประสบการณ์ในการสอน เพราะจะทำให้เข้าใจในธรรมชาติและพัฒนาการของผู้เรียน แต่ถ้าหากเป็นผู้สอนในระดับอุดมศึกษา ไม่มีประสบการณ์ในการสอนช่วงชั้นที่ 4 ก็ควรที่จะศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของผู้เรียนเพิ่มเติม

ผู้แต่งควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในพฤติกรรม การดำเนินชีวิต และประสบการณ์ รวมไปถึงความสนใจในการอ่าน และความต้องการของผู้เรียน เพราะจะทำให้สามารถสื่อสารกับ ผู้เรียนได้ดีขึ้น สามารถยกตัวอย่างที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนรู้สึกสนใจอยากที่จะเรียนรู้ เป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้อ่านกับผู้เขียน

ผู้แต่งควรเป็นผู้ที่มีความทันสมัย ให้ความสนใจติดตามข่าวสารความเคลื่อนไหวในวงการศิลปะหรือศิลปศึกษาในปัจจุบันอยู่เสมอ เพื่อจะได้สามารถนำองค์ความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ในการสร้างเนื้อหาและกิจกรรมสำหรับผู้เรียน หรือสามารถยกตัวอย่างรวมทั้งแหล่งเรียนรู้ที่ทันสมัยอยู่ในความสนใจของผู้เรียนได้ สอดคล้องกับ จินตนา ไบกาชุย (ม.ป.ป.) ที่กล่าวถึงคุณสมบัติของหนังสือเรียนในอุดมคติไว้ว่า เนื้อหาต้องเป็นปัจจุบันทันกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง นอกจากนี้จะต้องมีแหล่งข้อมูล และหนังสืออ้างอิงที่ทันสมัย สามารถให้นักเรียนได้ค้นคว้าอ่านเพิ่มเติมได้

นอกจากประสบการณ์ในการสอนแล้ว ผู้แต่งควรมีประสบการณ์ในการเขียนหนังสือเรียนทัศนศิลป์ หรือผลงานวิชาการทางด้านทัศนศิลป์ หรือศิลปศึกษามาก่อน และมีความเข้าใจในธรรมชาติการรับรู้ของผู้เรียน สอดคล้องกับ สมพร จารุณฎ (2533) ที่กล่าวว่า ผู้แต่งและสำนักพิมพ์เป็นเครื่องรับประกันคุณภาพของหนังสือเรียน ถ้ามีผลงานทางวิชาการของสำนักพิมพ์และผู้แต่ง รวมทั้งคุณสมบัติและประสบการณ์ของผู้แต่งไว้ด้วย ถ้ามีผลงานทางวิชาการของสำนักพิมพ์และผู้แต่ง จะช่วยสะท้อนให้เห็นความน่าเชื่อถือของหนังสือได้ดียิ่งขึ้น

ในด้านการใช้ภาษา ผู้แต่งควรเป็นผู้ที่มีความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดความรู้และความคิดออกมาเป็นภาษาเขียนที่ถูกต้อง สละสลวย สื่อความหมายได้อย่างชัดเจน เข้าใจง่าย ชวนติดตาม สอดคล้องกับ สมพร จารุณฎ (2540) ที่กล่าวว่า ผู้แต่งต้องมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษา ควรมีความสามารถในการใช้ภาษาเขียนถ่ายทอดความรู้และความคิดออกเป็นภาษาหนังสือที่ถูกต้อง สละสลวย ชัดเจน และเหมาะกับผู้อ่านกลุ่มเป้าหมาย โดยจะต้องปรับการใช้ภาษาในการเขียนให้เหมาะสมกับผู้อ่านกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันในเรื่องวัย ประสบการณ์ และพื้นภูมิหลัง เพื่อให้ผู้อ่านสามารถอ่านหนังสือเข้าใจได้

ผู้แต่งควรมีลักษณะเป็นคณะทำงาน ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ ศิลปศึกษา ทัศนศิลป์ และนักการศึกษา เพื่อร่วมกันวางกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ โดยมีบรรณาธิการเป็นผู้รวบรวมเรียบเรียงเนื้อหา และมีบรรณาธิการฝ่ายศิลป์เป็นผู้ควบคุมดูแลด้านการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์ สอดคล้องกับ มาลินี ฝโลประการ (2537) ที่กล่าวว่า ผู้แต่งหนังสือเรียนนั้นควรมีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่เขียนและมีประสบการณ์ในการเขียน ควรพิจารณาเรื่องความเชี่ยวชาญและความถนัดของผู้แต่งในการเขียนคนเดียวหรือเป็นคณะด้วย

ในประเด็นของการส่งเสริมให้มีการเขียนและผลิตหนังสือเรียนศิลปศึกษาอย่างเสรี โดยครูผู้สอน ผู้เรียน และสถานศึกษาในแต่ละท้องถิ่นนั้น แม้ว่าการศึกษาในแต่ละท้องถิ่นมีเป้าหมายเดียวกัน แต่ความเข้มข้นหรือคุณภาพทางการศึกษาไม่เท่ากัน จึงสามารถใช้หนังสือเรียนส่วนกลางร่วมกันได้ แต่ควรนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับวิธีการเรียนการสอนของตนเองในแต่ละท้องถิ่น สอดคล้องกับคำกล่าวของ สมพร จารุณฎ (2538) ที่ว่า หนังสือเรียนจัดทำขึ้นเพื่อผู้ใช้หรือนักเรียนทั่วประเทศ ซึ่งมีสภาพความเป็นอยู่ ความสามารถ และความสนใจแตกต่างกัน หนังสือเรียนย่อมไม่อาจจะสนองความต้องการของผู้ใช้กลุ่มต่าง ๆ ทั่วประเทศได้ ดังนั้น ในการนำหนังสือเรียนไปใช้ ครูผู้สอนจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจเนื้อหาสาระในแต่ละบทเรียน หรือค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ แล้วไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับชั้นเรียนของตน ไม่ยึดติดกับหนังสือเรียนมากจนเกินไป

ส่วนการส่งเสริมให้มีการนำหนังสือเรียนศิลปศึกษาของต่างประเทศเข้ามาเผยแพร่ หรือนำมาแปลหนังสือต่างประเทศนั้นก็ก็เป็นแนวคิดที่น่าสนใจ เนื่องจากหนังสือศิลปะของต่างประเทศ มีจุดเด่นอยู่ที่เทคนิควิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ มีกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะมีคุณภาพที่ดีทุกเล่ม ต้องขึ้นอยู่กับการคัดเลือก หากจะคัดเลือกเล่มที่

มีคุณภาพมาแปล เพื่อเป็นหนังสือเสริมก็เป็นสิ่งที่ดี สอดคล้องกับคำกล่าวของ วุฒิ วัฒนสิน (2541) ที่ว่า หนังสือที่เป็นสื่อการสอน ซึ่งเป็นส่วนช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้และความเข้าใจนั้น ไม่จำกัดเฉพาะหนังสือที่เป็นภาษาไทย แต่หนังสือภาษาอังกฤษที่ผลิตในต่างประเทศก็สามารถให้ความรู้ที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบันที่ครูศิลปะควรให้ความสำคัญมากขึ้น

2. ด้านเนื้อหา

ผู้แต่งควรใช้สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ด้านทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 ของกระทรวงศึกษาธิการเป็นแกนหลักในการกำหนดโครงสร้างเนื้อหา แล้วตีความแตกออกมาเป็นเนื้อหาและกิจกรรม เพื่อให้ครูและผู้เรียนสามารถนำไปวิเคราะห์ สังเคราะห์ ใช้ได้ โดยเนื้อหาควรส่งเสริมการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย แต่มุ่งเน้นในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาในด้านจิตพิสัย ซึ่งได้แก่ การปลูกฝังให้เกิดศิลปนิสัย มีรสนิยม ทศนคติที่ดี และมีความซาบซึ้งในศิลปะ มากกว่าในด้านทักษะฝีมือหรือความชำนาญในการปฏิบัติ สอดคล้องกับ พัชรินทร์ สงวนผลไพโรจน์ (2548) ที่กล่าวถึง ลักษณะของหนังสือเรียนที่ดีไว้ว่า เนื้อหาของหนังสือเรียนวิชาศิลปศึกษาจะต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตรและสอดคล้องกับจุดประสงค์รายวิชา จัดเรียงเนื้อหาตามลำดับของคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตร สอดคล้องกับความมุ่งหมายของบทเรียน มีความมุ่งหมายที่จะปลูกฝังความเข้าใจ ความคิด ความรู้และทักษะพื้นฐานทางศิลปะและมีเจตคติที่ดีต่อศิลปศึกษาในแนวทางที่ถูกต้อง อันจะนำไปสู่การเกิดรสนิยมที่ดีและสามารถนำความรู้ทางศิลปะไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้

เนื้อหาควรมีระดับความยากง่ายที่เหมาะสม ไม่ยากและซับซ้อนเกินกว่าวัย และระดับประสบการณ์ความรู้ของผู้เรียนในช่วงชั้นที่ 4 ที่พอจะรับรู้และทำความเข้าใจได้ ควรมีการแบ่งเนื้อหาเป็นบท เป็นตอน เป็นหัวข้อใหญ่ หัวข้อย่อย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถติดตามเรื่องและทำความเข้าใจได้ง่าย ควรมีการสรุปประเด็นสำคัญไว้ในตอนท้ายบท เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยต่าง ๆ และสามารถย้อนไปหาความคิดหลักของแต่ละหัวข้อหรือแต่ละบทของหนังสือทั้งเล่มได้ สอดคล้องกับ จินดนา ไบกาชุยี (ม.ป.ป.) ที่ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของหนังสือเรียนในอุดมคติไว้ว่า หนังสือเรียนควรมีการเขียนทั้งในระดับจุดเล็ก ๆ แคบ ๆ จนกระทั่งถึงระดับใหญ่ โดยการเขียนจะต้องมีการเชื่อมโยงระหว่างการเขียนในระดับจุลภาคและมหภาคของเรื่องแต่ละเรื่องอย่างชัดเจน จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและเข้าใจได้

เนื้อหาควรมีความถูกต้องตามหลักวิชาการ มีการใช้ศัพท์เทคนิคที่ถูกต้อง และควรมีการอธิบายความหมายหรือคำจำกัดความของคำศัพท์เฉพาะหรือศัพท์เทคนิคไว้ท้ายบท หรือจัดให้มีอภิธานศัพท์ไว้ท้ายเล่ม ช่วยให้ไม่เกิดความสับสนกับนิยามความหมายของคำศัพท์ที่ประกอบอยู่ในเนื้อหาหนังสือเรียน และช่วยเสริมความรู้ความเข้าใจให้กับผู้เรียน สอดคล้องกับ พรทิพย์ สิงห์โตทอง (2528) ซึ่งกล่าวถึง ลักษณะของหนังสือเรียนที่ดีไว้ว่า หนังสือเรียนควรมี

อภิธานศัพท์ เชิงอรรถ ดัชนี และบรรณานุกรม เป็นเครื่องช่วยการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้อ่านมีความเข้าใจในหนังสือเรียนยิ่งขึ้น เนื้อหาบางเรื่องควรใช้แผนผัง ตาราง แผนภูมิ กราฟ หรือแผนที่ประกอบการอธิบาย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจกับเนื้อหาได้ง่ายขึ้น

เนื้อหาในด้านศิลปะปฏิบัติควรมีสัดส่วนมากที่สุด แต่ควรบูรณาการความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ และศิลปวิจารณ์เข้าด้วยกัน เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการความรู้ ความเข้าใจ รู้คุณค่า เข้าใจความหมาย สามารถนำไปใช้ได้ แต่ไม่ได้มุ่งเน้นที่ตัวทฤษฎี สอดคล้องกับ Getty Center for Education in the Arts (1995) กล่าวถึงการเรียนรู้ศิลปะตามแนวคิด Discipline-based Art Education (DBAE) ไว้ว่า หมายถึง วิธีการเรียนรู้ศิลปะโดยอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้ 4 แขนงวิชา เป็นแกนในการจัดการเรียนรู้ ทั้งทางด้าน การกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และสื่อการเรียนรู้ ซึ่งผู้สอนสามารถประยุกต์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องกับการเรียนรู้ที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้เกิดความเข้าใจโดยรวมในงานศิลปะประเภทต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง

นอกจากนี้ยังควรมีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจในความสัมพันธ์ของศิลปะกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการตระหนักในคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ศิลปะ และวัฒนธรรม สอดคล้องกับ คลาร์ก (Clark, 1975) ลักษณะเนื้อหาทางด้านศิลปศึกษาจึงเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ ทฤษฎี หรือหลักการเพื่อนำมาใช้ปฏิบัติกิจกรรม โดยมุ่งเน้นถึงความเป็นธรรมชาติของวิชาศิลปศึกษา เนื้อหาจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตและสิ่งแวดล้อม โดยมีการสอดแทรกให้เห็นถึงความสัมพันธ์ว่าสิ่งแวดล้อมเป็นบ่อเกิดแห่งการสร้างสรรคงานศิลปะ และสอดคล้องกับ สันติ คุณประเสริฐ (2550) ที่กล่าวว่า การใช้ศิลปะและทัศนวัฒนธรรมเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงไปสู่ผู้ชมงาน เพื่อสะท้อนและสนองตอบสิ่งที่มีคุณค่าความหมายของชีวิต เป็นคุณค่าความหมายเกี่ยวกับตนเอง และความหมายเกี่ยวกับสังคม เป็นการเพิ่มเติมคุณค่าให้แก่การเรียนการสอนศิลปศึกษา โดยใช้ศิลปะเป็นสื่อกลางการแสดงออกสุนทรียภาพในสิ่งที่มีคุณค่าและคุณประโยชน์แก่ชีวิต อันเกิดจากการที่ผู้เรียนสามารถแสดงออก ความรับรู้เข้าใจและความคิดอารมณ์ความรู้สึกอย่างสมดุลระหว่างด้านหลักวิชาการทางศิลปะ และด้านประเด็นสาระแวดล้อมทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ยังควรมีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาไทยในอดีต ทั้งในระดับชาติ และในระดับท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความความรัก ความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของตน มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และนำมาพัฒนาต่อยอดได้ สอดคล้องกับ ควอฟอร์ด (Crowford, 1982) ที่กล่าวถึง ลักษณะของเนื้อหาวิชาศิลปศึกษาว่า ควรสอดแทรกเนื้อหาทางด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมเกี่ยวกับศิลปะ

เนื้อหาควรมีความทันสมัยน่าสนใจ สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ควรนำเรื่องราวใกล้ตัวที่อยู่ในกระแสความสนใจของผู้เรียนมายกตัวอย่าง จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจมากขึ้น

ควรมีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในความคิดจากต่างวัฒนธรรมและเชื้อชาติ (Cross Culture) ตามแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ โดยควรอธิบายให้ทราบถึงเหตุผลที่มาของแนวคิด รวมทั้งคุณค่า และความหมาย ควรมีเนื้อหาที่ส่งเสริมการเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้รู้เท่าทันยุคสมัย และสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ สอดคล้องกับหลักการเรียนการสอนศิลปศึกษาแนวใหม่ “ศิลปะเพื่อชีวิต” ของ สันติ คุณประเสริฐ (2550)

วิชาทัศนศิลป์เป็นวิชาที่ง่ายต่อการนำมาบูรณาการร่วมกับศาสตร์อื่น ๆ เนื่องจากมีวิธีการที่หลากหลายสามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาสติปัญญาในด้านต่าง ๆ สามารถเข้าถึงคุณค่าของสิ่งรอบตัวได้ สอดคล้องกับ ทฤษฎีพหุปัญญาของ โฮวาร์ด การ์ดเนอร์ ที่ถือว่า ศิลปะเป็นเรื่องของปัญญาทางด้านมิติ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นความสามารถทางด้านปัญญา 1 ใน 8 ด้านของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับสมองซีกขวาของมนุษย์ที่มีความสามารถทางทัศนมิติสัมพันธ์ (visual spatial ability) และปัญญาด้านต่าง ๆ นั้นจะทำงานร่วมกัน

ควรเป็นเนื้อหาที่เตรียมความพร้อม เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ สามารถแก้โจทย์หรือแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ โดยไม่ใช้การติวข้อสอบ เพราะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นหลัก ถ้าวางแผนการลำดับเนื้อหาตลอดช่วงชั้นได้ดี ผู้เรียนจะสามารถทำข้อสอบได้ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว สำหรับผู้เรียนที่ต้องการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในสาขาเฉพาะทางด้านศิลปะ ครูผู้สอนหรือทางโรงเรียนน่าจะมีการจัดกลุ่มติวให้เป็นการเฉพาะ

ผู้ผลิตควรจัดทำฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาในหนังสือเรียนไว้ในระบบเว็บไซต์ เพื่อเป็นสื่อการสอนเครื่องช่วยการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถใช้ควบคู่ไปกับหนังสือเรียน หรือสามารถสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมได้ โดยนำเนื้อหาข้อมูลจากหนังสือเรียนไปขยายลงในเว็บไซต์ ทำให้ผู้เรียนสะดวกในการศึกษาค้นคว้า และเกิดความรู้สึกสนุกสนานในการเรียนรู้

ควรจัดทำหนังสือเสริมความรู้ที่มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น รวมคำศัพท์เทคนิคทางศิลปะ ปทานุกรมลัทธิศิลปะและศิลปิน ศิลปะพื้นบ้าน ศิลปะหัตถกรรมไทย การออกแบบ ฯลฯ เพราะจะทำให้ได้เนื้อหาสาระขยายออกมาจากหนังสือเรียน ไม่จำเป็นต้องนำเนื้อหาทั้งหมดไปใส่ไว้ในหนังสือเรียน นักเรียนที่สนใจก็สามารถศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมหรือใช้เป็นคู่มือได้ ทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์มากขึ้น สามารถเลือกศึกษาค้นคว้าได้ตามความต้องการ

ควรมีการระบุบรรณานุกรม และแนะนำแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่เป็นเอกสาร สถานที่ และตัวบุคคล ที่มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับเนื้อหาในแต่ละเรื่อง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้ สอดคล้องกับ สมพร จารุณี (2538) ซึ่งได้กล่าวถึงคุณลักษณะของหนังสือเรียนที่มีคุณภาพไว้ว่า หนังสือเรียนควรส่งเสริมการศึกษาด้วยตนเอง มีการเสนอแนะหนังสือและสื่ออื่น ๆ สำหรับนักเรียน มีหน้าบรรณานุกรมหรือหนังสือที่ผู้เขียนใช้ศึกษาอ้างอิง มีการประมวลคำศัพท์และความหมาย

3. ด้านกิจกรรมศิลปะ

ในการกำหนดกิจกรรม อาจจะใช้เนื้อหาเป็นหลัก แล้วคิดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเนื้อหา หรือจะใช้กิจกรรมนำเนื้อหาก็ได้ แต่ต้องสามารถอธิบายเชื่อมโยงได้ว่าแต่ละกิจกรรมให้คุณค่าอย่างไร และสัมพันธ์กับเนื้อหาส่วนไหนอย่างไร โดยที่อาจจะอธิบายเนื้อหาก่อนแล้วค่อยทำกิจกรรม หรือทำกิจกรรมก่อนแล้วค่อยอธิบายเนื้อหาเป็นการเรียนรู้จากการทดลองก็ได้

ควรมีกิจกรรมที่หลากหลาย ให้อิสระแก่ผู้เรียน เพื่อให้สามารถทำตามความถนัดหรือความสนใจได้ ไม่จำกัดเทคนิควิธีการมากเกินไป เพราะผู้เรียนที่ขาดทักษะฝีมือหรือขาดความถนัด หากให้ทำกิจกรรมที่ต้องอาศัยทักษะฝีมือมาก ๆ เมื่อทำไม่ได้ก็จะเกิดความเบื่อหน่ายท้อแท้ ควรเป็นกิจกรรมที่สนุกสนาน แปลกใหม่และผู้เรียนทุกคนสามารถทำได้ในแบบฉบับของตน สอดคล้องกับ วุฒิ วัฒนสิน (2541) ที่ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของวัยรุ่นว่า วัยรุ่นใจร้อน ต่วนตัดสินใจ ครูศิลปะควรจัดกิจกรรมศิลปะที่นักเรียนสามารถทำเสร็จภายในเวลาที่กำหนด ไม่ควรเน้นที่ฝีมือของผลงานเป็นสำคัญ แต่ควรเน้นถึงการแสดงออกอย่างเสรีของนักเรียน ควรจัดกิจกรรมที่ไม่ยากเกินสมรรถภาพของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมศิลปะ

หัวใจของศิลปะนอกจากสุนทรียภาพแล้วก็คือ ความคิดสร้างสรรค์ และการลงมือทำ ถ้าคิด พูด แต่ไม่ลงมือทำ ขาดทักษะก็จะอ่อนแอ ควรเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติ เพื่อให้รู้จักการแก้ปัญหา และพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เสริมสร้างจินตนาการ สอดคล้องกับ วุฒิ วัฒนสิน (2541) ที่กล่าวว่า ศิลปะปฏิบัติมีความจำเป็นมากในกระบวนการศึกษาทางศิลปะ เพราะผลงานศิลปะที่เป็นรูปธรรมทำให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น อันส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นระเบียบ และเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานซึ่งจะเชื่อมโยงต่อไปจนเป็นนิสัย ทำให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพในสังคม

กิจกรรมควรส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และเกิดความซาบซึ้งในศิลปะเป็นสำคัญ ส่วนในด้านทักษะฝีมือนั้นอาจจะไม่สามารถทำได้ทุกคน เพราะมีความถนัดและความสนใจที่แตกต่างกัน สิ่งที่สำคัญ คือ ผู้เรียนสามารถนำคุณค่าที่ได้รับจากกิจกรรม คือ ศิลปนิสัย และความมีรสนิยม ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ โดยกิจกรรมควรมีความสอดคล้องกับวุฒิภาวะและความสนใจของผู้เรียน ไม่ยากหรือง่ายเกินไป เพราะถ้ายากเกินไป ผู้เรียนจะเกิดความท้อแท้ไม่สามารถทำได้ แต่ถ้าง่ายเกินไปก็จะไม่ท้าทายให้ได้เรียนรู้

ในส่วนของกิจกรรมศิลปะปฏิบัติสามารถบูรณาการความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ และศิลปวิจารณ์เข้าไปด้วยกันได้ เช่น มีการอธิบายเกริ่นนำถึงประวัติความเป็นมา ลัทธิทางศิลปะ มีซีดีภาพยนตร์ประวัติชีวิตศิลปิน นำภาพผลงานมาให้ดู ชี้ชวนให้เห็นถึงสุนทรียะความงาม แล้วให้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่ได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งที่เรียนรู้ หลังจากนั้นก็นำผลงานมาวิจารณ์ร่วมกัน เป็นต้น สอดคล้องกับ วุฒิ วัฒนสิน (2541) ที่กล่าวว่า ชั้นของการเรียนรู้ของนักเรียนเพื่อความรู้ความเข้าใจนั้นจะมีมากขึ้นตามลำดับ จากสิ่งที่เป็นนามธรรมสู่ความเป็นรูปธรรม นั่นคือ จากการอธิบาย (นามธรรม) ดูรูปภาพ ดูวีดิทัศน์ ดูของ

จำลอง และดูของจริง (รูปธรรม) ทั้งนี้เป็นไปตามหลักการ “กรวยประสบการณ์” (Cone of Experience) ของเอ็ดการ์ เดลีย์ ที่ได้สมมุติให้ประสบการณ์แต่ละชนิดบรรจุลงในกรวย โดยจัดให้ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมมากที่สุดอยู่ที่ฐานกรวย ซึ่งมีพื้นที่มากที่สุด และที่ปลายซึ่งมีพื้นที่น้อยที่สุด จัดเป็นประสบการณ์ที่เป็นนามธรรมมากที่สุด

ควรเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทัศนวัฒนธรรม (Visual Culture) เพราะหัวใจสำคัญของการศึกษาทุกวิชาก็คือ เพื่อให้เป็นคนที่มีความเข้าใจในสิ่งแวดล้อม สังคม ศิลปวัฒนธรรมรอบตัว กิจกรรมควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้สำรวจเรียนรู้สิ่งรอบตัว เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และสามารถนำมาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ได้ สอดคล้องกับ John A.Walker and Sarah Chaplin, 1997 ที่กล่าวสนับสนุนไว้ว่า การศึกษาทัศนวัฒนธรรมเปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางการสื่อสารและสะท้อนแสดงออกประเด็นสาระแวดล้อมของสังคม เป็นความรับรู้เข้าใจเชิงทัศน์ที่มีบทบาทความสำคัญอย่างยิ่งในวิถีชีวิตประจำวัน เพราะว่าการมองภาพเป็นสื่อกลางสำคัญที่สร้างความรับรู้เข้าใจตามธรรมชาติของมนุษย์ ข้อมูลที่ได้รับผ่านทางภาพจะเป็นแบบอย่างความคิด และแนวทางพฤติกรรมที่ทำให้เราเกิดการยอมรับและปฏิบัติตามภายในจิตใต้สำนึก เป็นการสื่อสารที่สร้างความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมวลชนในสังคมอย่างชัดเจน เป็นอิทธิพลระหว่างวัฒนธรรมของผู้ผลิตสร้างภาพที่มีต่อวัฒนธรรมของผู้ชมภาพ ในด้านการผลิตสร้างผลงานศิลปะร่วมสมัย การศึกษาทัศนวัฒนธรรมช่วยส่งเสริมความเข้าใจที่ลึกซึ้งเชิงประวัติศาสตร์ ในแง่มุมเรื่องราวที่เฉพาะเจาะจงและบริบทสาระแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทางสังคม เพราะผลงานศิลปะร่วมสมัยจำเป็นต้องสะท้อนความคิดที่มีความเกี่ยวข้องเกี่ยวกับตัวแปรต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม เช่น เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ประเพณีนิยม ความเชื่อถือ ศรัทธา ค่านิยม ทัศนคติ เทคโนโลยี ความต้องการ และความจำเป็นของมนุษย์

ควรเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงภูมิปัญญาไทยที่สืบทอดมาจากอดีตเข้ากับภูมิปัญญาร่วมสมัย เพราะผลงานศิลปะซึ่งเป็นภูมิปัญญาไทย ทั้งงานจิตรศิลป์ ประยุกต์ศิลป์ ศิลปะหัตถกรรมนั้น มีตัวองค์ความรู้สอดแทรกอยู่มากมาย สามารถเรียนรู้ได้ทั้งเรื่องความงาม ทฤษฎีทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้เรียนซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของความเป็นไทย

ควรมีกิจกรรมศิลปะที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดจากต่างวัฒนธรรมและเชื้อชาติ (Cross Culture) ตามแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ ซึ่งมีวิธีคิดและการแสดงออกที่หลากหลาย ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ประลองความคิดใหม่ ๆ มีอิสระในการทดลองทำงานด้วยสื่อที่หลากหลาย และทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัยในระดับสากล สอดคล้องกับ วุฒิ วัฒนสิน (2541) ที่ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของวัยรุ่นว่า วัยรุ่นชอบของแปลกๆ ใหม่ๆ ที่ท้าทาย ครูศิลปะควรเป็นผู้ที่ตื่นตัวและพร้อมเสมอสำหรับข่าว ความเปลี่ยนแปลง ความก้าวหน้าและผลงานต่างๆ เกี่ยวกับหลักสูตร วิธีสอนและแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะในปัจจุบัน กิจกรรมศิลปะที่

สอนควรให้มีความหลากหลายเทคนิคที่ใช้ วัสดุอุปกรณ์ที่แตกต่างกันตามสมควร การใช้สื่อการสอนสมัยใหม่จะทำให้การเรียนการสอนน่าสนใจขึ้น

ควรมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพราะอยู่ในยุคสมัยและกระแสมความสนใจของนักเรียน ควรให้ความรู้ ความเข้าใจแก่เขา เพื่อให้รู้เท่าทัน สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ แต่ไม่ตกเป็นทาสของเทคโนโลยี

กิจกรรมในวิชาทัศนศิลป์เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาปัญญาทั้ง 8 ด้านได้ง่าย สามารถนำวิชาอื่นมาบูรณาการร่วมกับการทำกิจกรรมทางศิลปะ เพื่อพัฒนาผู้เรียนในแบบองค์รวมได้ เนื่องจากศิลปะเป็นกิจกรรมที่มีการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ อยู่แล้ว เช่น สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม แต่ละกิจกรรมมีเนื้อหาสอดแทรกอยู่ ขึ้นอยู่กับครูจะนำออกมาอธิบายให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับศาสตร์ต่าง ๆ และประยุกต์นำไปสร้างเป็นกิจกรรมหรือโครงการ สอดคล้องกับ วุฒิ วัฒนสิน (2541) ที่ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของวัยรุ่นว่า วัยรุ่นมองปัญหาเพียงด้านเดียว ไม่รอบคอบ ครูศิลปะควรสอนแบบบูรณาการ เพื่อให้เด็กมีความรู้ทั้งทางด้านศิลปะและนำศิลปะไปใช้ในวิชาการอื่น ๆ ได้

กิจกรรมศิลปะในช่วงชั้นนี้ควรส่งเสริมให้เขาแสดงออกถึงลักษณะเฉพาะตน เพื่อที่ครูจะได้สามารถวิเคราะห์ตัวตนของเขาผ่านการแสดงออก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการแนะแนวในการศึกษาต่อให้กับผู้เรียน เพราะฉะนั้นกิจกรรมจึงควรมีความหลากหลาย เพื่อเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงออกอย่างอิสระเต็มที่ สอดคล้องกับ Johnson Sharon Morrissey Jones (2001) ที่กล่าวว่า โครงสร้างหลักสูตรศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาที่พัฒนามากว่า 20 ปี ให้ความสำคัญต่อผลที่ได้จากการเรียนรู้ซึ่งเน้นไปที่ความรู้เกี่ยวกับทัศนศิลป์ และการสร้างผลงานทางศิลปะซึ่งสามารถสร้างลักษณะเฉพาะบุคคลของวัยรุ่นได้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของผู้เรียน

อาจมีการแนะนำกิจกรรมเสริมไว้ให้สำหรับครูที่อาจจะนำไปใช้สอนเด็กที่มีความสนใจเฉพาะหรือมีความสามารถเป็นพิเศษ ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา10วรรคสี่ว่า "การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น" โดยอาจจัดเป็นกลุ่มย่อยหรือวิชาเลือก โดยเป็นกิจกรรมที่เป็นลักษณะปลายเปิดสำหรับเด็กกลุ่มนี้ เพื่อให้เขาสามารถแตกแขนงหรือต่อยอดได้ เช่น มีการแนะนำการปฏิบัติงานขั้นสูงว่าสามารถทำอะไรได้บ้าง และถ้ามีความสนใจเพิ่มเติมสามารถค้นคว้าได้จากที่ไหน หรือมีการแนะแนวสำหรับการศึกษาต่อทางด้านศิลปะโดยเฉพาะ

ผู้เรียนส่วนใหญ่อาจไม่ได้มีความต้องการที่จะศึกษาต่อทางด้านศิลปะ กิจกรรมจึงน่าจะเป็นกิจกรรมสำหรับทุกคนหรือเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นหาความถนัดและความสนใจของตนเอง แต่ในภาคผนวกอาจมีการแนะนำกิจกรรมเสริมหรือรายละเอียดในการศึกษาต่อไว้ให้สำหรับผู้เรียนที่มีความสนใจในการศึกษาต่อทางด้านศิลปะ

ควรมีกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ภายในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบมีชีวิต สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของทฤษฎีความรู้กับสภาพแวดล้อมจริงในโลกภายนอก โดยแหล่งเรียนรู้ที่แนะนำควรมีทั้งแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ชุมชนช่าง บ้านศิลปิน วัด หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ ทั้งที่อยู่ในส่วนกลางและในภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งอาจถ่ายทำและบันทึกลงในแผ่นซีดีรอมเป็นกรณีตัวอย่างก็ได้

4. ด้านภาพประกอบ

เนื่องจากภาษาภาพคือภาษาของวิชาศิลปะ การหาภาพที่สื่อความหมายในสิ่งที่ต้องการจะพูดได้ตรงและชัดเจนที่สุด จะช่วยเสริมความเข้าใจในเนื้อหาให้ชัดเจนมากขึ้น สอดคล้องกับ ผดุง พรหมมูล (2544) ที่กล่าวว่า ในการสร้างภาพประกอบหนังสือวิชาการ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงสิ่งแรกคือ ความถูกต้อง ชัดเจน และสนับสนุนเนื้อหาวิชาการที่ผู้แต่งนำเสนอ และจะต้องสามารถสื่อความหมายได้ตรงตามจุดประสงค์

การสอนศิลปะผ่านภาพถ่ายที่มีความบิดเบือนไม่ชัดเจน ขนาด สัดส่วน สีเส้นที่ผิดเพี้ยน ส่งผลเสียต่อการซึมซับรับรู้คุณค่าภาษาทางศิลปะ เป็นข้อจำกัดของการเรียนรู้ อาจทำให้ผู้เรียนวิเคราะห์ตีความผิดพลาดได้ ทางที่ดีนอกจากดูภาพประกอบในหนังสือแล้ว ควรให้ผู้เรียนได้ไปสัมผัสของจริงจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ วัด เท่าที่จะสามารถทำได้ แต่เนื่องจากอุปสรรคเงื่อนไขในเรื่องเวลาในการเรียนวิชาศิลปะซึ่งมีน้อย จึงเป็นไปได้ยากที่ครูผู้สอนจะสามารถพาผู้เรียนไปดูได้ เพราะฉะนั้นจึงควรหาภาพที่มีความเสมือนจริงมากที่สุดมาใช้ในการเรียนการสอน สอดคล้องกับ วิททิชและชูลเลอร์ (Wittich and Schuller, 1973) ซึ่งได้อธิบายและสรุปลักษณะของภาพประกอบที่ดีว่า ควรสื่อความหมายได้ชัดเจน เป็นการเน้นให้ชัดว่าสิ่งใดคือส่วนที่ต้องการเน้นหรือให้ผู้ดูเกิดการรับรู้ และเป็นไปตามแนวทางที่ต้องการ มีสีเส้นเป็นธรรมชาติ ตรงกับสภาพความเป็นจริง

สำหรับวิชาศิลปะการสื่อสารด้วยภาพเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมาก ทั้งนี้จำนวนภาพก็ขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่นำเสนอ สำหรับช่วงชั้นนี้ อาจใช้สัดส่วนระหว่างภาพกับเนื้อหา 40 ต่อ 60 เปอร์เซ็นต์ก็ได้ เพราะผู้เรียนควรได้ฝึกทักษะในการคิด วิเคราะห์จากการอ่านด้วย โดยขนาดภาพควรมีความแตกต่างกันตามความหมายนัยที่ต้องการสื่อกับผู้เรียน เช่น ภาพที่ต้องการแสดงให้เห็นรายละเอียดของพื้นผิว หรือร่องรอยฝีแปรง ก็ควรให้ภาพมีขนาดใหญ่ ส่วนภาพที่ต้องการยกตัวอย่างให้เห็นเพียงว่าเป็นภาพอะไรก็อาจจะมียุขขนาดเล็กลงไปได้ นอกจากนี้การจัดขนาดของภาพยังมีผลต่อความงามขององค์ประกอบหน้ากระดาษอีกด้วย

ภาพที่เลือกมาควรเป็นภาพที่ไม่เข้าใจยากจนเกินไป ไม่จำเป็นต้องเป็นภาพผลงานของศิลปินเสมอไป อาจมีภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปะพื้นบ้าน ศิลปะประยุกต์ การออกแบบ หรือภาพอื่น ๆ ที่สามารถชี้ชวนให้ผู้เรียนเห็นถึงความงามที่หลากหลายของสิ่งใกล้ตัว สามารถซึมซับสุนทรียะในระดับพื้นฐานได้

บางภาพควรมีการอธิบายเพิ่มเติมในประเด็นสาระที่นอกเหนือไปจากตัวเนื้อหา หากเป็นภาพประกอบที่แทรกเข้ามาเพื่อเสริมความเข้าใจ อาจมีการบรรยายชี้ชวนให้ผู้เรียนเห็นถึงคุณค่าความงามของทัศนธาตุ และความหมายของภาพ แต่ถ้ามีการอธิบายอยู่ในส่วนของตัวเนื้อหาแล้วก็ไม่จำเป็น ระบุเพียงรายละเอียดชื่อภาพ ชื่อศิลปิน เทคนิค ขนาด ปีที่สร้างก็เพียงพอ

ภาพประกอบควรเป็นภาพที่ถ่ายขึ้นใหม่ เพื่อให้ได้ภาพที่มีคุณภาพสื่อความหมายตรงกับความต้องการ หรือหากไม่สามารถถ่ายได้ ก็ควรจะสรรหาด้านฉบับที่มีคุณภาพดีที่สุด มีความคมชัด มีความละเอียดสูง สีสันทันไม่ผิดเพี้ยน ควรใช้ภาพที่มีความสวยงามมากที่สุด เพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน สอดคล้องกับ เฟลมมิงและลีวายส์ (Flemming and Levine, 1993) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกภาพมาประกอบหนังสือเรียนไว้ว่า ภาพและสีมีความน่าสนใจ ภาพต้องมีความแปลกใหม่ในเนื้อหาเรื่องราว

ควรมีภาพตัวอย่างที่หลากหลาย ทั้งผลงานของศิลปินที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ ผลงานของศิลปินรุ่นใหม่ ผลงานของนักเรียนที่อยู่ในวัยเดียวกัน และผลงานของช่างพื้นบ้าน ศิลปินท้องถิ่น เพื่อเปิดประสบการณ์ใหม่ให้กับผู้เรียน

ควรมีภาพประกอบที่แสดงขั้นตอนการปฏิบัติงานศิลปะ เพราะครูที่ไม่ได้จบการศึกษาทางด้านศิลปะมาโดยตรงจะไม่สามารถทำความเข้าใจได้ โดยมีภาพขั้นตอนพื้นฐานไว้ให้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำตามได้ หรือเพื่อให้ครูสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสอนได้ สอดคล้องกับ ไกเนอร์และชาวด์ (Gainer and Child, 1986) กล่าวว่า ภาพประกอบมีบทบาทในการพัฒนาการรับรู้ของผู้เรียน ช่วยพัฒนามุมมองและแนะนำเทคนิควิธีการในการสร้างงานศิลปะให้กว้างขวางขึ้น จนนักเรียนเกิดความรู้ความชำนาญในการปฏิบัติกิจกรรม นอกจากนี้ภาพประกอบยังมีบทบาทต่อหลักสูตรการเรียนการสอนศิลปะในโรงเรียน โดยครูอาจกำหนดให้นำภาพประกอบมาเป็นเนื้อหา หรือแหล่งข้อมูลทางการวาดภาพระบายสี

ภาพแสดงขั้นตอนควรเป็นภาพที่ถ่ายขึ้นใหม่โดยเฉพาะ ไม่ได้ก๊อปปี้มาจากหนังสือเล่มอื่น ๆ หรืออาจจะทำเป็นภาพวาดลายเส้นก็ได้ ถ้ามีการสาธิตขั้นตอนถ่ายทำลงในซีดีรอมได้ก็ยิ่งดี เพราะครูสามารถนำไปฉายในห้องเรียน ประกอบการอธิบายได้เลย

ควรมีการบรรจุภาพประกอบลงในแผ่นซีดีรอม ใช้ประกอบคู่ไปกับหนังสือเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเห็นภาพประกอบได้ชัดเจนขึ้น โดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณและคุณภาพการพิมพ์ ส่วนครูก็สามารถนำไปประกอบการบรรยายในชั้นเรียนได้ ถ้าในซีดีรอมสามารถคลิกที่ภาพ แล้วให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมได้ด้วยจะดีมาก สอดคล้องกับ James (1998) ที่กล่าวว่า ได้มีการใช้เทคโนโลยีที่ร่วมสมัยในการออกแบบหนังสือให้มีความทันสมัยและดึงดูดความสนใจของผู้อ่านมากขึ้น ทั้งสื่อผสม สื่อซีดีรอม ทำให้หนังสือในปัจจุบันมีความหลากหลายและสามารถตอบสนองความสนใจของผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

ควรระบุที่มา แหล่งอ้างอิงของภาพ เพื่อป้องกันปัญหาการละเมิดลิขสิทธิ์ ควรระบุว่า เป็นภาพของใครได้มาจากไหน เพื่อเป็นการเคารพเจ้าของภาพ และเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วย

5. ด้านการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์

การกำหนดขนาดรูปเล่ม A4 สำหรับหนังสือวิชาการ ถือว่ามีความเหมาะสมดีแล้ว เพราะสะดวกในการใส่กระเป๋านักเรียน และสะดวกในการเข้าชั้นหนังสือ สอดคล้องกับ ศิริพงศ์ พยอมแย้ม (2529) ที่กล่าวว่า การออกแบบรูปเล่มหนังสือจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน คือปัจจัยทางด้านความงาม และการรับรู้ของมนุษย์ กับปัจจัยทางด้านประโยชน์ใช้สอย

ควรออกแบบปกและรูปเล่มให้มีความทันสมัย น่าสนใจ มีความสวยงาม แตกต่างจากวิชาอื่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวิชาศิลปะ ภาพปกควรสื่อความหมายสัมพันธ์กับเนื้อหาข้างใน เปิดใจทึ่งให้ผู้อ่านได้คิด กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ สอดคล้องกับคำกล่าวของ อารยะ ศรีกัลยาณบุตร(2550) ที่ว่า การออกแบบสิ่งพิมพ์เป็นหนึ่งในตัวแปรที่สำคัญอย่างยิ่ง ต่อความสำเร็จของสิ่งพิมพ์ เพราะแม้ว่าเนื้อหาที่นำมาพิมพ์นั้นจะมีคุณค่าหรือคุณประโยชน์มากมายเพียงใด แต่หากเมื่อนำมาจัดเป็นสิ่งพิมพ์แล้วไม่มีใครสนใจเข้ามาดู ก็เท่ากับว่าเนื้อหา นั้นไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อะไรเพราะไม่มีใครนำไปใช้

การจัดหน้ากระดาษ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ นอกจากสุนทรียภาพความสวยงามแล้ว ยังทำหน้าที่ในการสื่อสารด้วย จึงควรจัดวางให้สวยงาม อ่านง่าย เป็นแบบแผนเดียวกัน สอดคล้องกับ อารยะ ศรีกัลยาณบุตร (2550) ที่กล่าวว่า ในเรื่องหลักการ จัดวางองค์ประกอบ เอกภาพเป็นเรื่องสำคัญในการส่งผลให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ของผลงานตั้งแต่ปกหน้าถึงปกหลัง ในการออกแบบหนังสือจึงมีความต้องการความคิดที่ดี เพียงประการเดียวเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ ในขณะที่ความหลากหลายขององค์ประกอบมักจะไม่ใช่ผลดี แต่หากว่าจะมีความหลากหลายร่วมกันเพื่อควบคุมให้เกิดเอกภาพในการออกแบบ หากไม่มีหลักที่ดีแล้วมักพบปัญหาเรื่องการออกแบบมากเกินไป (over-design) ในการออกแบบหนังสือ อยู่เสมอ

ขนาดตัวอักษรในส่วนเนื้อหาควรมีขนาด 16 พอยท์ หัวข้อส่วนที่เน้นอาจจะมีขนาดใหญ่ขึ้น ส่วนคำบรรยายภาพอาจมีขนาดเล็กลง แต่ไม่ควรต่ำกว่าขนาด 14 พอยท์

กระดาษที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นกระดาษปรู๊ฟ เนื้อบาง ขาดง่าย สีเหลืองทำให้ดูเก่า เมื่อพิมพ์สีก็ผิดเพี้ยน ควรใช้กระดาษปอนด์ หรือกระดาษอาร์ตที่มีสีขาว ในการพิมพ์สี

วิธีการเข้าเล่มขึ้นอยู่กับความหนาของหนังสือ โดยทั่วไปน่าจะใช้การเข้าเล่มแบบไสกาว เพราะการเข้าเล่มแบบมุงหลังคาจะเหมาะกับหนังสือบาง และไม่มีสันเวลาเข้าชั้นจะไม่สะดวกในการค้นหา ส่วนการเข้าเล่มแบบเย็บก็เหมาะกับหนังสือที่มีความหนา มาก ๆ

ระบบการพิมพ์ การแยกสีควรมีคุณภาพสูงมากขึ้น และควรมีผู้ตรวจสอบคุณภาพการพิมพ์ให้ได้มาตรฐาน โดยการตรวจสอบคุณภาพการพิมพ์ต้องตรวจสอบทุกขั้นตอนของ

กระบวนการผลิต จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้หนังสือมีความสมบูรณ์มากที่สุด สอดคล้องกับที่ Christian Uhlig (1999) กล่าวว่า ในการผลิตหนังสือเกี่ยวกับการศึกษาและวัฒนธรรม ควรมีการจัดระบบการพิมพ์อย่างมีประสิทธิภาพ จะช่วยให้มีสื่อการเรียนการสอนที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้

ควรควบคุมคุณภาพการพิมพ์ให้ดีขึ้น โดยสามารถปรับราคาขึ้นได้ แต่ไม่ควรเกิน 100-150 บาท เพราะผลิตจำนวนมาก แม้ปรับราคาขึ้นเพียงเล็กน้อย ก็เป็นงบประมาณจำนวนมาก สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพของภาพประกอบ การออกแบบและคุณภาพการพิมพ์ได้

6. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

สภาพของหนังสือเรียนทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 ของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ในปัจจุบันมีเนื้อหาและรูปแบบใกล้เคียงกัน คือ มีลักษณะเป็นการรวบรวมข้อมูลความรู้ ช่วยในการศึกษาค้นคว้า ทฤษฎีความรู้ มากกว่าช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ทางศิลปะ ไม่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจอยากที่จะเรียนรู้ หรือส่งเสริมให้เกิดสุนทรียภาพ นอกจากนี้ยังอาจทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติกับวิชาศิลปะว่า เป็นวิชาที่เต็มไปด้วยองค์ความรู้เช่นเดียวกับวิชาการสาขาอื่น ๆ ที่เต็มไปด้วยทฤษฎีระเบียบกฎเกณฑ์ไกลตัว มากกว่าจะเข้าใจว่าศิลปะเป็นวิชาที่วาดด้วยความคิด ความรู้สึก และจินตนาการ เพื่อเสริมสร้างรสนิยม สุนทรียะ และศิลปะนิสัย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตของมนุษย์อย่างใกล้ชิด และเป็นวิชาที่ช่วยพัฒนาจิตใจไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ในส่วนของเนื้อหา เนื่องจากสำนักพิมพ์ใช้วิธีการติดต่อผู้แต่งหลายคน แล้วแบ่งเนื้อหาออกเป็นส่วน ๆ ให้ผู้แต่งแต่ละคนรับผิดชอบในส่วนของตน โดยขาดการวางกรอบแนวคิดหลักของหนังสือ และการประชุมหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ทำให้เนื้อหาในแต่ละส่วนขาดเอกภาพและความเชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะในเรื่องคำสำคัญหรือการใช้คำศัพท์เฉพาะที่มีความแตกต่างกันมาก เนื่องจากทัศนคติที่แตกต่างกัน ทำให้หนังสือเรียนขาดเอกภาพทางวิชาการ และอาจทำให้ผู้อ่านเกิดความสับสนได้ นอกจากนี้หนังสือเรียนของบางสำนักพิมพ์ยังบรรจุเนื้อหาทั้งช่วงชั้น ทำให้ยากต่อการนำไปใช้ของครูผู้สอนและผู้เรียน และยังทำให้เนื้อหาและภาพประกอบต้องถูกลดทอนลงไปมาก เนื่องจากข้อจำกัดของจำนวนหน้ากระดาษ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้าใจของผู้อ่าน เมื่อหนังสือขาดการวางกรอบแนวคิดหลัก และถูกอธิบายแบบย่นย่อ ผู้อ่านก็ยากที่จะเกิดความเข้าใจในเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง

สิ่งที่เป็นปัญหาเด่นชัดที่สุดก็คือ ภาพประกอบซึ่งมีจำนวนน้อยเกินไป สื่อความหมายไม่ตรงกับเนื้อหา ภาพมีขนาดเล็ก ไม่ชัดเจน สีสันผิดเพี้ยน ล้ำสมัย คำบรรยายภาพไม่ถูกต้อง การออกแบบปกและรูปเล่ม ล้ำสมัย ขาดความสวยงาม และไม่มีเอกลักษณ์เฉพาะของวิชาศิลปะ ควรจะได้รับการพัฒนามากที่สุด นอกจากนี้ข้อจำกัดในเรื่องเวลาการผลิต ส่งผลต่อคุณภาพของหนังสือเรียน เนื่องจากทางสำนักพิมพ์ต้องเร่งรีบพิมพ์หนังสือให้เสร็จภายในช่วงเวลาก่อนเปิดเทอม ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คุณภาพในการออกแบบจัดวางและคุณภาพในการพิมพ์ลดลงด้วย

ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถผลิตหนังสือเรียนที่มีคุณภาพสูงกว่านี้ได้ก็คือ เงื่อนไขทางธุรกิจ ผู้ผลิตพยายามที่จะลดต้นทุนในการผลิต ทำให้คุณภาพการพิมพ์และวัสดุมีคุณภาพต่ำ ด้วยเหตุผลที่ว่ายอดขายหนังสือในระดับช่วงชั้นที่ 4 น้อยกว่าช่วงชั้นอื่น ๆ หากใช้กระดาษปอนด์ขาว หรือกระดาษอาร์ต เพิ่มหน้าสี และควบคุมคุณภาพการพิมพ์ให้สูงขึ้น ก็จะไม่คุ้มค่าการลงทุน สำนักพิมพ์จึงใช้วิธีจำหน่ายหนังสือในราคาถูก แล้วลดคุณภาพการพิมพ์ลง ทำให้คุณภาพในด้านภาพประกอบ การออกแบบ และคุณภาพการพิมพ์ไม่ได้มาตรฐาน สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงทัศนคติของผู้ผลิตที่มองข้ามคุณค่าของการศึกษา และคุณค่าของศิลปะ

สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหา ในขั้นตอนการแต่งหนังสือ ผู้แต่งควรทำงานร่วมกันในลักษณะคณะทำงานที่มีการประชุมปรึกษาหารือ ร่วมกันกำหนดวงกรอบแนวคิดหลักของหนังสือ และกำหนดเนื้อหาของหนังสือร่วมกัน เพื่อให้เนื้อหาทั้งหมดเป็นเอกภาพเดียวกัน สอดคล้องกับ สมพร จารุณี (2540) ที่กล่าวว่า ผู้แต่งต้องรู้จักมุ่งหมายของหนังสือ ต้องหวังให้ผู้อ่านเกิดความรู้ ความเข้าใจ เห็นความสำคัญของความรู้ และสามารถนำไปเป็นประโยชน์แก่ชีวิตได้ ผู้แต่งจำเป็นต้องวิเคราะห์และกำหนดจุดมุ่งหมายของการเขียนและหนังสือที่จะเขียนขึ้นอย่างชัดเจน ต้องรู้จักผู้อ่านของตนเอง ผู้แต่งต้องรู้จักและวิเคราะห์ผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเป็นอย่างดี ทั้งเรื่องอายุ ประสบการณ์ ความรู้เดิมที่มีอยู่ สติปัญญา และความเข้าใจ แล้วจึงวางแผนเกี่ยวกับการกำหนดจุดมุ่งหมาย การเลือกสรรเนื้อหา และการเสนอเนื้อหาที่เหมาะสมเพื่อผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายจะสามารถทำความเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ได้ อีกทั้งยังสอดคล้องกับ จินตนา ไบกาชุยี (2538) ที่ได้กล่าวถึงลักษณะการเขียนเนื้อหาที่ดีไว้ว่า ควรมีเอกภาพในการเสนอเนื้อหา เพื่อให้ความรู้และสาระประโยชน์ที่เขียนตรงกับวัตถุประสงค์ของหัวข้อเรื่อง (ย่อหน้า) และถูกต้องตามหลักวิชาการ มีหลักฐานมีเหตุผลมาสนับสนุนตามวิชาการ ใช้คำ ข้อความ และภาษาที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และนิยมใช้กันอยู่ในวิชานั้น

ผู้แต่งหนังสือเรียนควรเป็นคณะทำงานเดียวกันทั้ง 4 ช่วงชั้น ประกอบด้วย นักการศึกษา นักศิลปศึกษา ศิลปิน นักวิชาการทฤษฎีศิลป์ ครูผู้ที่มีประสบการณ์การสอนในแต่ละช่วงชั้น และนักออกแบบ เพื่อให้เนื้อหาทั้งหมดมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยต่อยอดความรู้ไปในแต่ละช่วงชั้น นอกจากนี้ยังควรแยกหนังสือเรียนออกเป็นชั้นละเล่ม ไม่ควรรวมกันเป็นช่วงชั้น เพราะแต่ละชั้นเรียนก็มีเนื้อหาและรายละเอียดที่แตกต่างกัน

เนื่องจากการนำเสนอด้วยเนื้อหาจำนวนมาก หากผู้เรียนไม่ได้มีความสนใจใฝ่รู้อย่างจริงจัง ก็ยากที่จะเกิดความรู้สึกอยากเรียนรู้หรือจดจำ จึงควรพัฒนาวิธีการนำเสนอ การเล่าเรื่องด้วยภาพเป็นวิธีหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึก ความประทับใจ อยากเรียนรู้ ทำความเข้าใจสิ่งนั้น และจดจำ สามารถนำมาใช้ได้ เพราะฉะนั้นจึงควรให้ความสำคัญกับภาพประกอบมากขึ้น สอดคล้องกับ เคนเนทและคณะ (Kenneth and Others, 1994) ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า ภาพประกอบมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนการสอน โดยครูนำเอาภาพประกอบมาเป็นศูนย์กลางของการเรียนศิลปะ ใช้เป็นแนวทางในการบรรยายเนื้อหาเรื่องราว และเป็น

แนวทางในการสร้างสรรค์งานศิลปะ เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความคิดและจินตนาการจนเกิดการรับรู้และเห็นคุณค่าเกี่ยวกับความงาม

ดังนั้นจึงควรคัดเลือกภาพที่สัมพันธ์กับหัวข้อเนื้อหา และใช้ภาพเป็นสัญลักษณ์ เพราะการมองภาพที่สัมพันธ์สอดคล้องกัน จะทำให้สามารถปะติดปะต่อเนื้อหาเรื่องราวได้ ทำให้เกิดจินตนาการ มีการตีความได้มากกว่าการอ่านตัวหนังสือ ทั้งนี้ควรมีภาพที่เชื่อมโยงไปถึงเรื่องราวอื่น ๆ ที่แฝงไปกับงานศิลปะ เช่น สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม

เมื่อดูภาพแล้วควรมีกิจกรรมแนะนำให้ปฏิบัติ ผู้เรียนจะรู้สึกสนุก จดจำ และประทับใจ เพราะจุดประสงค์การเรียนรู้ในช่วงชั้นนี้เน้นที่การรับรู้คุณค่าสุนทรียภาพ ความหมายของศิลปะที่สัมพันธ์กับชีวิต การเรียนรู้ทฤษฎีเพียงเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ แต่ไม่เน้นหนักในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพราะทฤษฎีเหล่านี้ควรจะไปศึกษาในระดับอุดมศึกษา

หนังสือในปัจจุบันมีความพยายามที่จะใส่เนื้อหาสาระให้ครบถ้วนตามหลักสูตร แต่ยังไม่สามารถส่งเสริมความซาบซึ้งในความงาม การออกแบบ และการสร้างสรรค์ ไม่ส่งเสริมให้มีรสนิยม เพราะมีเนื้อหาเรื่องราววิชาการที่ยากและไกลตัวเกินไป ควรปรับเนื้อหาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจในเรื่องรสนิยม เห็นคุณค่าความงามของสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นนอกจากสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว จึงควรมีการกำหนดคำสำคัญ (key word) ของเนื้อหาสาระที่จะสอน โดยควรจะมีการจัดตั้งคณะกรรมการการศึกษาศิลปศึกษาแห่งชาติเป็นผู้กำหนดกรอบ เพื่อให้คำสำคัญนั้นมากระจายออกเป็นเนื้อหาในหนังสือเรียนทัศนศิลป์แต่ละช่วงชั้น ทั้งนี้ควรคำนึงถึงหัวใจสำคัญของการศึกษาศิลปะ คือ เพื่อให้เข้าใจในเรื่องสุนทรียภาพ ความงาม

ศิลปะเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์มีสุนทรียภาพ เมื่อมีสุนทรียภาพก็จะทำให้เกิดความชื่นชม ซาบซึ้งในศิลปะ มีจิตใจที่อ่อนโยน มองโลกในแง่ดี และมีความสุข คนที่ไม่รู้จักชื่นชมศิลปะก็เพราะขาดประสบการณ์ไม่สามารถรับรู้ได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องเปิดโอกาสให้เด็กมีประสบการณ์สุนทรียะ เสริมสร้างรสนิยม เพื่อให้เขาเป็นผู้เสพศิลปะที่มีสุนทรียภาพ สามารถเปรียบเทียบแยกแยะสิ่งที่ดีและไม่ดีในสภาพแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันได้ หนังสือเรียนทัศนศิลป์ในทุกช่วงชั้นจึงควรจะปลูกฝังในเรื่องนี้ นอกเหนือไปจากที่จะมุ่งศึกษาในตัวองค์ความรู้ทางศิลปะ หรือการผลิตตัวศิลปวัตถุเท่านั้น โดยเริ่มจากการออกแบบปกและรูปเล่มหนังสือให้เป็นผลงานศิลปะชิ้นหนึ่ง ซึ่งให้ความรู้สึกแก่ผู้ที่ได้สัมผัส มีการจัดวางหน้ากระดาษที่คำนึงถึงความงามขององค์ประกอบศิลป์ มีภาพประกอบที่สะเทือนใจ สามารถสร้างความประทับใจได้ และที่สำคัญ คือ มีเนื้อหาสาระที่ชี้ชวนให้ผู้อ่านเห็นถึงคุณค่าและความงามของศิลปะได้

ภาพประกอบเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากสำหรับหนังสือศิลปะ เพราะฉะนั้นจึงควรนำเสนอด้านภาพที่ชัดเจนน่า แล้วเนื้อหาเรื่องราวเป็นตัวตาม เนื่องจากเป็นหน่วยทัศนศิลป์ จึงให้ภาพเป็นเครื่องมือสื่อและนำเข้าสู่ความรู้ ในส่วนเนื้อหายังควรนำเสนอในเชิงการวิเคราะห์

(analysis) สังเคราะห์ (synthesis) ประเมินค่า (evaluation) ของงานศิลปะชิ้นนั้น ๆ ด้วย นอกจากจะบรรยาย (narrative) เล่าเรื่องให้รู้คุณค่า ความหมาย ที่มา แนวคิดศิลปิน และความงามของผลงานนั้น ๆ แล้ว หลังจากนั้นควรมีการทดลองปฏิบัติ ค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ตระหนัก และซาบซึ้งยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังควรมีสื่อโสตทัศนหรือมัลติมีเดียมาประกอบ จัดทำเป็นชุดการเรียนรู้สำเร็จรูป มีหนังสือเรียนและแบบฝึกหัด เพื่อช่วยให้ครูสามารถนำไปใช้ในการสอนได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะครูในต่างจังหวัดที่ไม่ได้จบการศึกษาทางด้านศิลปะหรือศิลปะศึกษามา ควรจัดทำเป็น Course Package ประกอบด้วย หนังสือเรียน หนังสือเสริม คู่มือครู แบบฝึกหัด โดยเฉพาะหนังสือเสริมที่ควรจะมีผลิตออกมาให้มากและหลากหลายขึ้น เพราะหนังสือเรียนอาจมีข้อจำกัดหลายประการ ซึ่งทำให้เป็นอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพประกอบ การออกแบบและการพิมพ์ แต่หนังสือเสริมสามารถทำได้ นอกจากนี้ยังควรมีสื่อมัลติมีเดียประกอบเพิ่มเติม เช่น วีซีดีหรือดีวีดี ซึ่งมีเนื้อหาช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ประกอบ ร่วมไปกับการใช้หนังสือเรียน เช่น นำชมแหล่งเรียนรู้ทางศิลปะเป็นสารคดีสั้น ๆ สัมภาษณ์ศิลปิน ช่าง หรือมีการสาธิตแสดงขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ เป็นต้น

หนังสือคือการสื่อสาร การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพถึงจะสามารถดึงดูดความสนใจของผู้เรียนได้ หนังสือควรมีความสวยงามที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสัมผัสสุนทรียภาพ และเกิดความรู้สึกประทับใจ จดจำสาระที่นำเสนอได้ ควรมีการออกแบบรูปเล่มที่สวยงามมีเอกลักษณ์ของวิชาเป็นเอกภาพเดียวกัน สอดคล้องกับ อารยะ ศรีภักย์บุตร (2550) ที่ได้กล่าวถึง พื้นฐานของการออกแบบหนังสือที่ดี คือ พยายามนำเสนอแนวคิดของเนื้อหาผ่านการออกแบบเพื่อสื่อสารให้ผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเข้าใจ สนใจ ประทับใจ และจดจำได้ รวมทั้งความสำคัญของการออกแบบสิ่งพิมพ์ว่า ข้อมูลที่ได้รับการสื่อสารไปแล้วนั้น จะเกิดประโยชน์ก็ต่อเมื่อผู้ได้รับสารจดจำได้ การออกแบบจะนำเสนอข้อมูลตามบุคลิกภาพที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ทำให้เกิดเป็นผลงานที่มีลักษณะโดดเด่นไม่ซ้ำแบบใครและจะกลายเป็นคุณลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งพิมพ์นั้น ๆ ที่จะอยู่ในความทรงจำของผู้รับสาร แม้เมื่อได้อ่านสิ่งพิมพ์นั้นจนจบไปแล้วก็ตาม ดังนั้นจึงควรให้นักออกแบบที่มีความเชี่ยวชาญเป็นผู้ดูแลในเรื่องการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์

ในกระบวนการผลิตหนังสือไม่ควรเร่งรีบ เพราะข้อจำกัดในเรื่องช่วงระยะเวลาในการวางจำหน่าย ซึ่งทำให้คุณภาพในการผลิตหนังสือลดลง ควรให้ความสำคัญกับการผลิตทุกขั้นตอน มีการทดลองใช้ หรือประเมินผลก่อนจัดพิมพ์ได้ก็ยิ่งดี

กระทรวงศึกษาธิการควรสร้างมาตรฐานในเรื่องการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์ โดยตั้งเป็นระเบียบหรือแนวปฏิบัติสำหรับผู้ผลิตหนังสือ นอกจากมีคณะกรรมการตรวจพิจารณาเนื้อหาแล้ว ควรมีคณะกรรมการตรวจคุณภาพด้านการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์ด้วย เพื่อให้หนังสือเรียนของไทยมีความเป็นมาตรฐานสากลมากขึ้น โดยรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหนังสือเรียนควรให้ความสำคัญและ

จัดสรรงบประมาณ เพื่อพัฒนาหนังสือเรียนหรือสื่อเพื่อการศึกษาให้มีคุณภาพมากขึ้น เพราะ การศึกษาคือการลงทุนที่คุ้มค่าที่สุด โดยเฉพาะการศึกษาทางด้านศิลปะ ซึ่งจะช่วยปลูกฝังให้ เยาวชนไทยเป็นผู้มีรสนิยม มีสุนทรียภาพ ตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ไม่ทำลาย สิ่งแวดล้อม สาธารณะสมบัติ และมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสมบัติของชาติ และที่สำคัญคือ มี ความรัก ความภูมิใจในรากเหง้าความเป็นไทย ไม่หลงไหลไปตามกระแสนิยมอย่างขาด วิจารณญาณดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

ในการจัดทำหนังสือเรียนทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 ผู้แต่งควรเป็นผู้มีคุณวุฒิทางการศึกษา มีความรู้ ความสามารถ มีประสบการณ์ในการเขียนและการสอน มีความสามารถในการใช้ ภาษา และมีความทันสมัย คณะผู้รวบรวมเรียบเรียงควรประกอบด้วย นักวิชาการศิลปศึกษา ผู้เชี่ยวชาญทางด้านทัศนศิลป์ ทฤษฎีศิลป์ หรือผู้ชำนาญการเฉพาะด้าน นักการศึกษา และ ครูผู้สอน มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดของการสร้างเนื้อหาและ กิจกรรมทั้งหมดให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยมีบรรณาธิการเป็นผู้เรียบเรียงเนื้อหา และมี บรรณาธิการฝ่ายศิลป์ควบคุมการออกแบบและคุณภาพการพิมพ์

เนื้อหาของหนังสือเรียนควรมีความสอดคล้องตรงตามสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ มี ระดับความยากง่ายที่เหมาะสม มีการบูรณาการความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ ศิลปวิจารณ์ และศิลปะปฏิบัติ ตามแนวทางการเรียนรู้ศิลปะตามแนวความคิด Discipline-based Art Education (DBAE) ช่วยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในเรื่องทัศนวัฒนธรรม (visual culture) ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากล และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ มีการบูรณาการความรู้ ร่วมกับศาสตร์อื่น ส่งเสริมการพัฒนาและบูรณาการทั้งด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) และจิตพิสัย (Affective Domain) มีความทันสมัย น่าสนใจ และส่งเสริมการเตรียมความพร้อมเพื่อศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา หรือเพื่อการ ประกอบอาชีพ มีการแนะนำแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม

กิจกรรมศิลปะควรมีความหลากหลาย เหมาะสมกับวัย ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และ จินตนาการ รวมทั้งการแสดงลักษณะเฉพาะตน มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และ การนำไปใช้ มีการบูรณาการความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ สุนทรียศาสตร์ ศิลปวิจารณ์ และ ศิลปะปฏิบัติ ตามแนวทางการเรียนรู้ศิลปะตามแนวความคิด Discipline-based Art Education (DBAE) ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ทัศนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทยและสากล การใช้เทคโนโลยี สมัยใหม่ และส่งเสริมการพัฒนาสติปัญญาทั้ง 8 ด้าน ตามทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple-Intelligences) มีการเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอด ชีวิต มีกิจกรรมเสริมสำหรับผู้ที่มีความสนใจเฉพาะหรือผู้ที่มีความถนัดทางด้านทัศนศิลป์ เพื่อ เตรียมความพร้อมในการศึกษาต่อทางด้านศิลปะในระดับอุดมศึกษา หรือเพื่อการประกอบอาชีพ

ภาพประกอบต้องสามารถสื่อความหมายได้ตรงตามเนื้อหา มีความชัดเจน มีสีสันสวยงาม น่าสนใจ กระตุ้นให้เกิดความคิดและจินตนาการ ช่วยเสริมความเข้าใจในเนื้อหา มีความหลากหลาย มีคำบรรยายภาพที่ละเอียด ถูกต้อง ชัดเจน มีการจัดลำดับขนาดภาพที่เหมาะสม มีสัดส่วนจำนวนภาพกับปริมาณเนื้อหา 40:60 มีการระบุแหล่งอ้างอิงหรือที่มาของภาพ มีการบรรจุภาพประกอบลงในแผ่นซีดีรอม

การออกแบบและคุณภาพการพิมพ์ ควรออกแบบปกและรูปเล่มให้มีบุคลิกลักษณะเฉพาะของวิชาศิลปะ คือ มีความสวยงาม ทันสมัย น่าสนใจ การจัดหน้ากระดาษต้องคำนึงความงามทางองค์ประกอบศิลป์ รูปเล่มควรมีขนาด A4 ตัวอักษรมีขนาดประมาณ 16 พอยท์ ใช้กระดาษปอนด์ หรือกระดาษอาร์ต เข้าเล่มแบบสันกาว

หนังสือเรียนทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 ควรปรับรูปแบบการนำเสนอจากการบรรยายเนื้อหา มาเป็นการเล่าเรื่องสื่อความหมายด้วยภาพ และมีการออกแบบหนังสืออย่างมีศิลปะ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งในศิลปะควบคู่ไปกับการถ่ายทอดความรู้ทางทฤษฎี ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจอยากที่จะเรียนรู้ และเกิดความรู้สึกประทับใจ ดังนั้น ผู้แต่งและผู้ผลิตหนังสือเรียนทัศนศิลป์จึงควรให้ความสำคัญกับภาพประกอบ การออกแบบหนังสือ และการควบคุมคุณภาพการพิมพ์ให้มีมาตรฐานมากขึ้น นอกจากนี้ยังควรจัดทำชุดส่งเสริมการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย หนังสือเรียน คู่มือครู แบบฝึกหัด หนังสือเสริมประสบการณ์ควบคู่กัน และนำสื่อมัลติมีเดียเข้ามาใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปสร้างหนังสือเรียนทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4 แล้วนำไปทดลองใช้ และประเมินผล
2. ควรมีการสำรวจความคิดเห็นของครูและผู้เรียนในพื้นที่เขตการศึกษาต่าง ๆ ที่มีต่อหนังสือเรียนทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4
3. ควรมีการศึกษาแนวทางการออกแบบหนังสือเรียนทัศนศิลป์ที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียนในช่วงชั้นที่ 4
4. ควรมีการวิเคราะห์เนื้อหา เครื่องช่วยการเรียนรู้ และลักษณะทั่วไปของหนังสือเรียนทัศนศิลป์ ช่วงชั้นที่ 4